קובץ

מפרי עץ הג"ן

חלק א

מתורתו של

אבינו מורינו עטרת ראשנו

הגאון רבי **נתן נטע גוטסגנדה** זצ"ל

אדר-ניסן תשפ"א

לע"נ

זקנינו וזקנותינו

הר"ר **יוסף חיים גוטסגנדה** ז"ל

נלב"ע ב' תמוז תשנ"ג

הר"ר **שרגא פייבל כהנא** ז"ל

נלב"ע כ"ט אייר תשס"ז

וזו' מרת **חנה (חנצי) כהנא** ע"ה

נלב"ע י"ט אייר תש"פ

דו"ז ר' **אלתר נחמן אייזן** ז"ל וזו' מרת **יוכבד** ע"ה

ת. נ. צ. ב. ה.

גוטסגנדה

שדי חמד 7 מודיעין עילית

טל. 08-974-1630

דברים אחדים

בחסדי ד׳ עלינו, זוכים אנו לעמוד בפתחו של מקבץ ״**מפרי עץ הג״ן**״, לקט ראשוני מעט מזעיר, מתורתו משנתו ומוסריו של אבינו מורינו ורבינו, עטרת ראשנו ותפארתנו, הגאון הצדיק רבי **נתן נטע גוטסגנדה** זצללה״ה, אשר נלב״ע ביום י״ג שבט השתא תשפ״א. ״יתומים היינו ואין אב״. מי יתן לנו תמורתו.

ובאשר כבר אמרו חז״ל ״דבריהם הן הן זכרונן״ (ירושלמי שקלים פ״ב ה״ה), הנה זאת נחמתינו במעט, בהעלותינו אשר הניח אחריו לברכה, חידושי תורה ובירורי הלכה, הערות והארות, ביאורים ועיונים, מראי מקומות וציונים לרוב, ברוב מקצועות התורה. מאשר יגע והעלה בעמלו הנורא בעסק התורה. הן בכתיבת ידו במשך כל שנות חייו, והן בפרט בשנותיו המאוחרות, בשיעוריו בביתו לתלמידים מבקשי ד׳, אשר טרח ושקד והטעימם מתיקות ואור התורה, וטעם הדבקות בהשי״ת ובתורתו. כאשר מדיליה נפח והיו הדברים בהירים וברורים, מאירים ומתוקים, שמחים וערבים לכל שומעיהם.

וכאשר כבר אבינו מורינו זצ״ל בעצמו, גילה דעתו ורצונו בהזדמנויות שונות, כי רצונו שיוחקו ויתבדרו דברי תורתו, כמו שאמרו חז״ל ״כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה״ז שפתותיו דובבות בקבר״ (יבמות צז ע״א), שינסנו מתנינו בסיעתא דשמיא, ובהיות הזמן קצר, בהחפזנו להו״ל מעט מזעיר ממש, טעימה בקצה המטה, לרגל כלות ימי השלושים להסתלקותו לב״ע, זה יצא ראשונה, לקט ענינים אחדים של חידושי תורה והלכה, עם עניני יראה ומוסר, להרוות צמאונם של המוני הצמאים לתורתו מוסריו ויראתו. ובזאת נביע התנצלותינו, באם שגינו בהבנת הדברים, או באופן הרצאתם וכתיבתם.

שפתינו לא נכלא מלהזכיר את גודל זכותה העצום של תבלחט״א אמנו מורתינו הרבנית חוה דבורה שתחי׳, בתורתו ועבודתו הנשגבה של אבינו מורינו זצ״ל. ואשר אבינו זצ״ל קרא עליה בעצמו: ״קמו בניה - ובנותיה - ויאשרוה, בעלה - אשר היא משענתו - ויהללה״, ״רבות בנות עשו חיל, ואת עלית על כולנה״. בברכת אורך

ימים טובים ושנות חיים ושלו', בבריות גופא ונהורא מעליא וסיעתא דשמיא בכל, אכי"ר.

הברכה אחת היא לזקנתנו תבלחט"א סבתינו היקרה הרבנית מרת מלכה גוטסגנדה שתחי', "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו", לאוי"ט בבריות גופא ונהורא מעליא וסיעתא דשמיא בכל, אכי"ר.

התודה והברכה לכל אותם הת"ח ותלמידים יקרים שליט"א, שטרחו וכתבו ושמרו את דברי התורה מעת לימודם עם אבינו מורינו זצ"ל, ומהם יסוד ופינה, לדברים שנערכו ובאו במקבץ שלפנינו, "ולא נוכל לפורטם כי רבים הם", יבורכו כל או"א בשמו הטוב, וישלם ה' את שכרם הטוב.

ובתפילת "ויהי נועם ד' א' עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו"

בני הגהמ"ח זצללה"ה

תוכן הענינים

מאמר "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה" 7

פרחי ג"ן \ בבא קמא (א)

סימן א

בדיני שומת תשלומי נזיקין 11

סימן ב

חיוב החורים על נזקי קטן 17

סימן ג

גניבה בבהמתו 22

סימן ד

עלו על צינור ונשבר באונס 24

סימן ה

בעניני אדם המזיק (מכתב) 28

פרחי ג"ן \ אהלות (א)

סימן א

בענין טומאת גולל ודופק 33

סימן ב

בדברי הגר"ח בשיטת הראב"ד בדין כלי חרס הבא במידה 39

סימן ג

ביאור דברי הגר"ח בדין כלים שבתוך הכוורת כנגד הטומאה 42

סימן ד

הקדמה - כללים בפרק ט' 45

סימן ה

הקדמה - כללים בטומאה רצוצה 48

רוח הג"ן

רצון - השתוקקות 53
"עבדו את ד' בשמחה" 56
פסח - אמונה 60
"שויתי ה' לנגדי תמיד" 63
"ליל תשעה באב נקבע בליל פסח" 66
פסח הוא לד' - "דרך דילוג וקפיצה" 67

◇

לקט מכתבי חיזוק 69
פנינים 75

◇

מכתב תנחומים 82

"לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה"

מתוך שיחת הדרכה לתלמיד \ מוצש"ק ויקרא תשע"ד

הנה דבקות פירושו קשר עם הקב"ה.

ובגמ' בגיטין דף ס' ע"ב, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". ז"א שהברית, הקשר עם הקב"ה, נמצא בלימוד תורה שבעל פה. ובתוס' שם מבו' עפ"י המדרש, דתורה שבכתב גם הגויים יכולים ללמוד אותה ע"ש, וכדהזינן היום שיש באומות העולם בקיאים גדולים בתנ"ך, וממילא יכולים לטעון שגם הם קשורים להקב"ה כמו היהודים, ולפיכך אין התורה שבכתב מראה את הקשר עם הקב"ה בכלל, משא"כ תורה שבעל פה, שאסור ללמדה לעכו"ם, זה מראה את הקשר של עם ישראל עם הקב"ה. [אם בא לפנינו גוי וטוען שהוא יהודי, נסבך אותו עם שאלות מהש"ס, מה כתוב בגמ' במגילה וכדו'...]. ולפיכך הקשר עם הקב"ה בתורה שבעל פה, שלעכו"ם אין להם גישה לשם.

והנה ממילא פשוט לפי"ז, שאחרי שהותר לכתוב את התורה שבעל פה, ולא רק שזה נכתב, אלא היום יש פירושים לגמרא שבעל פה, (כדוגמת הוצאת 'שוטנשטיין', ואפי' בשאר שפות), צ"ל שהברית עם הקב"ה נכנס לעומק עמקים יותר גדולים של ריכוז, שאין הגויים יכולים להגיע וללמוד אותה. כי הם יכולים ללמוד ע"י פירושים אלו את כל ידיעות הש"ס, אבל הם לא יכולים ללמוד ולהתעמק במהרש"א מסובך, או רעק"א או חידושי הגר"ח מסובך. וא"א אפילו להסביר להם את זה.

וממילא דוקא שם ע"י ההתעמקות בלימודים כאלו, שם מונח הברית והדבקות ע"י התורה. דוקא בלימודים שלא סגי בהם הקריאה והבקיאות. שאע"פ שכל לימוד חשוב, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, אבל כשמדברים איפה הברית, איפה הדבקות של הקשר נמצא, זה כאמור דייקא במקומות שהגוים לא יכולים להגיע לשם. כגון מהרש"א עמוק בסוגיה, או חשבון קשה של הגרע"א, או חידושי הגר"ח עמוק, כגון הגר"ח הראשון בספר. להתעמק שם ביחד עם גליונות החזו"א, במה

נקודת הויכוח ביניהם. או איזה תוס' ארוך בהשואל דף צז ע"א. שמה נמצא הברית. שמה נמצא הברית.

◇

וסיפר הרב, שכשהיה צעיר בגיל 17–16, היה נכנס לחדר בלילות שבת הארוכים של החורף, ופותח גמרא שאף פעם לא למד אותה, ללומדה עם התוס', ובהתחלה לא מובן כה"צ, ומתעמק כמה שעות, עוד הפעם ועוד הפעם, ומעיין במהרש"א וכדו', עד שזכה שההבנה בסוגי' הבריקה, ואז הי' מבין ומרגיש מה הפשט "נועם שבת המתאחדת בתורתך", "המתאחדת בתורתך", שהיה פתאום מאיר עליו האורות הנוראים של שב"ק, ביחד עם האורות של התורה הקדושה. כי שמה נמצא הדבקות והברית. בתורה בעומק. ולא בגמרא שלומד בקלות עם פירושים וממשיך הלאה. אף שזה ג"כ חשוב מצוה, ומקבל ע"ז שכר, אבל הברית, הברית של הדבקות זה ממקום ששמה הגויים לא יכולים להגיע.

◇

והנה יש אנשים שלומדים בעיקר מה נשאר להלכה, (ומצידם היו עושים 'חגיגה' אם רב אשי היה כותב להם במקום כל הש"ס רק את המסקנות של הלכות שבת...), כי אינם יודעים שרב אשי בדוקא לא כתב רק את המסקנא של הסוגי', כי בא ללמדנו היסוד שהלימוד לא רק לדעת מה לעשות, אלא להרגילנו ללמוד בעיון המחשבה, ולא רק בשביל זכרון הדברים, ויש ללמוד דוקא גם את האחרונים שלא להלכה, ואז מבינים שהתורה יש לה כח רוחני וחשיבות מצד עצמה, ואז מגיעים לדבקות ולברית של תורה שבעל פה.

בבא קמא

מעין הקדמה

אמר ההדי-וט הכותב: שמעתי משל (בשם ספר "גשר-של-חדוה") -

ילדה עמדה על שפת הים, מרחוק נראתה אניית מפרשים,

אמרה הילדה לחברתה: ראי, אני אניף ידי מעלה-מטה, והמפרשים ינועו אף הם.

הילדה מניעה ו-המפרשים נעים.

החברה: מה הקשר, איך יתכן קשר, אך מקרה הוא.

הילדה: אגלה לך. רב החובל הוא אבי. והודיעני כי ישמח לכל פניה שלי אלי-ו,

ויאותת לקראתי.

עד כאן שמעתי. והוא נפלא למתבונן.

עומד אדם בקדושת כתר "...עם עמך ישראל וכו"

והנה, הוא רואה בעיני רוחו כל המלאכים עליו.

לא מקצתם, לא רובם, כולם! ממש כולם!

והם שואגים: בוקר טוב בהמה! אתה לא מתבייש?

תראה מה נעשה כאן, שרפים חיות, אופני הקודש... מי אתה...

ברגע הראשון הוא עומד להתמוטט. מיד הוא מתחזק: נכון, בהמה זה שבח

עבורי, אני עוד גרוע מזה, אבל זה שאתם שואלים: "איה מקום כבודו"

הוא אבא שלי. "הוא אבינו וכו'".

עכשיו הוא כבר מבין מדוע תיקנו נוסח זה בקדושה.

אמר השכל: אינך מתביש? עולם התורה מלא בספרי חכמים ונבונים, מי אתה?

אמרה הנשמה: הוא אבינו, הוא מלכנו, הוא מושיענו, והוא י-ושיענו

ויגאלנו שנית וישמיענו ברחמי-ו שנית לעיני כל חי לאמור: הן

גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלקים אני ד' אלקיכם.

וכבר אמר רבי חגי "**דלזימנין באפרקסתא דעניא תשכח מרגניתא**"

נתן גוטסגנדה

[נכתב ע"י אבינו מורינו זצ"ל]

סימן א

בדיני שומת תשלומי נזיקין

עובדא הוה בידידי שהיתה לו מכונית ישנה ומשומשת מאד (שוויה כמה מאות ש"ח בלבד), והיה נוסע בה רק בתוך העיר. ופעם נתקע בו רכב ופגע בדלת המכונית, ורצה המזיק לשלם את מחיר תיקון הדלת. אלא שהניזק - בעל המכונית אמר, שאמנם זה הזיק לו, ועתה הוא לא יסע במכונית עם דלת מעוכה שכזו, אבל למעשה אם יתן לו את הכסף, הוא לא יתקן בו את הדלת, שכן לא שוה לטרוח ולהשקיע במכונית זו כלל. ונמצא א"כ שהנזק אינו עומד לתיקון, וצ"ע מה דינו.

שומת נזק

הנה בעלמא אופן שומת נזק (בכלי, בהמה, וכו'), ע"י ששמין כמה היה הדבר שוה - להמכר בשוק - קודם הנזק, וכמה נפחת שויו עתה מחמת הנזק (בבא קמא יא ע"א, חושן משפט סי' שפז, ועוד).

גם לענין נזקי שדה אין שמין את הנזק בפני עצמו, אלא אגב השדה, [ובששים], דאמר קרא "ובער בשדה אחר" מלמד ששמין על גב שדה אחר וכו' (בבא קמא נח ע"ב). [וראה בחזו"א (ב"ק סי' ו סק"ג) שהקשה מ"ט לענין נזקי שדה הו"א דשמין הנזק בפ"ע, ובעי' לזה קרא, וגם שמין רק הקמה ולא כל השדה, וע"ש ביאור טעמא דמילתא].

---

* א. ה. הנה בכתבי אאמו"ר זצ"ל ובשיעוריו, נמצאו ובאו כתבים רבים (ומהדורות שונות) של בירורים הערות ועיונים, בנידונים שונים מעניני 'חושן-משפט' שנדפסו בספרי פסקי דין שונים, קבצים, גליונות ד"ת, וכיו"ב. והיה אהוב עליו להעמיק ולהרחיב ולדון בדברים, החל משורשי הדברים מתוך עסק העיון בסוגיות המסכתות, הדק היטב, ועד לבירור הדיעות להלכה. עם שהוא מביא "דבר בשם אומרו", ובזהירותו הגדולה, וביראה הקודמת לחכמה, עם יראת ההוראה וכבוד הת"ח, היה דן ומעורר ומהפך בדברים, כדרכה של תורה, אבע"א מגמרא אבע"א מסברא. לפנינו לקט ענינים אחדים שנערכו בס"ד, ובתפילה שלא יארע תקלה ע"י, ושלא נכשל בדבר הלכה ובהבנת דברי אאמו"ר זצ"ל הכ"מ.

השובר חלון בבית חבירו

ובשם הגר"ח מבריסק זצ"ל (וי"א בשם הגרי"א זצ"ל מקובנא) מובא, במי ששבר חלון זכוכית בבית חבירו, שפטור מלשלם, כיון שיש לשום את הנזק עפ"י שויו של כל הבית, כמה שוה הבית עם החלון וכמה נפחת עתה, ואין חסרון הזכוכית מוריד בשויו של הבית. (שו"ת תשובות והנהגות ח"ד 'לקט מנהגים מהגר"ח' אות קנב).

וכך מובא בספר 'החפץ חיים ופעלו' (ח"א עמ' קסה) שהח"ח היה אומר, שהשובר חלון של חבירו, שמים את הנזק אגב הבית, כמה שוה הבית לפני ההיזק ובכמה הוזל עקב החלון השבור, וכבנזקי קרקע. [ואף היה הח"ח משתמש בזה כדוגמא, כיצד יש להתבונן היטב כאשר פוסקים הלכה למעשה, אף כשנדמה שהענין "פשוט בתכלית הפשטות", כמו כאן שבפשטות היה נראה ששמים את החלון כמה היה שוה ע"ש].

דעת החזו"א בדבר העומד לתיקון

אמנם מאידך נודעה דעת החזו"א (ב"ק שם) בזה, שכתב, יש לעיין במקרה שקלקל כותל ביתו, ואם נשום את הנזק לפי כל הבית, לא נפחת הבית כלל ממחירו, וכיצד א"כ נשום נזק זה. וכתב, ונראה דכיון דאין בית עומד למכירה אלא לתקן בדקיה, משלם מה שחבירו מפסיד בהוצאות התיקון. ועוד להלן שם: והרי עומד לתקן, ומנהגו של עולם להוציא הוצאות על זה, וזה שויו. והאריך והביא ראיות לזה. [וצ"ת בכונת החזו"א מה הביאור 'עמוד למכירה'? האם סוג של נזק שבד"כ מחמתו אין מוכרים אלא רק מתקנים, או שתלוי אם הדבר היה מוחזק אצלו עד עתה למכירה או לשימוש אישי. וצ"ת].

ונמצא לפי דברי החזו"א, שהשובר חלון או דלת וכדו' בבית חבירו, כנ"ל, הרי מכיון שהחלון עומד לתיקון, אין שמים את הנזק עפ"י שויו של הבית עם-ובלי הדלת-והחלון, אלא שומת הנזק היא כשיעור דמי תיקון הדלת ותיקון החלון.

[והא דלא אמרינן דמחיר התיקון הוי רק "גרמא", וישלם רק דמי זכוכית,

כיון שהמזיק שבר "זכוכית המחוברת לחלון", לכן חייב לשלם שויו של דבר כזה, ושאני מהא דבבא קמא צח ע"א, לענין דוחף מטבע לים, ומהא דב"ק יא ע"א דטורח נבילה על הניזק, ואכהמ"ל. משפטי התורה ב"ק סי' פט].

וראה בשו"ת אור לציון (ח"א חו"מ סי' ד) מה שהאריך בפלוגתא זו. [וראה עוד בשיעורי הגר"ד פוברסקי זצ"ל (אות קכב)].

◇

ואמנם בעיקר דעת החזו"א, צ"ע מדבריו בחזו"א (יורה דעה סי' ריד לדף נא ע"א) שכתב לענין שומת נזק דלכלוך בגד, דזהו דוקא באיפחתא הבגד מכספה, אבל חיוב כיבוס ליכא דאין חיוב ריפוי בכלים ע"ש, [וע"ע בפלוגתת הקצוה"ח (סי' שסג סק"ג) והנתיה"מ (סי' שמ סק"ג), ואכהמ"ל], ולכאו' צ"ע מדבריו הנ"ל (ב"ק סי' ו סק"ג), דהא בכה"ג דעומד לתיקון [וכיבוס] אין שמין אגב כולו, (ע"ש סוף ד"ה ואילו). וצ"ת.

ונשאל בזה הגרח"ק שליט"א, והשיב: לכאורה יפה הערת, וצ"ע. [ושו"ר בספר משפט המזיק (ח"א פל"ב הע' מ) בשם זכר טוב (סי' ח, יז) שדברי החזו"א בב"ק הם בתראי, וע"ש עוד].

עוד בענין חיוב "תיקון הנזק"

עוד האריך החזו"א (שם) לדון, האם כל יסוד חיובו "תיקון" או שחיובו תביעת "ממון" וכשאר נזיקין, (ורק "שורש התביעה" משום דעומד לתיקון), ונפ"מ אם אח"כ התייקרו או הוזלו דמי התיקון.

וראה שם בדעת הש"ך (סי' שפז סק"א וסי' צה ס"ק יח) דבנזק דאפשר לתקנו איכא חיוב "תיקון" דוקא, והאריך בענין זה. [וע"ע דעת התרומת הכרי (שם) בזה, וראה עוד הדיעות והפרטים בזה בפתחי חושן (ח"ו פ"י ס"ז)].

והנה בתשלומי נזיקין דעלמא, הרי לא איכפת לן כלל מה בדעת הניזק לעשות ולהשתמש עם הכסף שמקבל מהמזיק, ויל"ע הכא כשנותן לו הניזק את הכסף בעבור תיקון הנזק בדוקא, ועיין.

[עוד צ"ת באופן כזה שחיוב התשלום הוא "תיקון הנזק", האיך דינו לענין "טורח נבילה" (גרירת הרכב לתיקון). ואפשר דתלוי בגדר דין טורח נבילה (עי' בדברי יחזקאל סי' מז, ובאחרונים), ואכהמ"ל, ועי' בס' משפט המזיק ח"א פל"ג סעיף יא-יב].

כשאינו עומד לתקנו

ומעתה הנה בעובדא הנ"ל שלפנינו, הרי אע"פ שמחיר המכונית בכללותה לא ירד כלל ע"י הנזק בדלת, כי כבר היתה מיושנת כל כך, מ"מ בעומד לתקן הרי יש לשלם את הוצאות התיקון, לדעת החזו"א כנ"ל.

אלא, שכאן הרי הנזק למעשה ל"ה עומד כלל לתיקון, ויש לדון בזה מדקדוק לשון החזו"א שכתב, "שעומד לתקן" "ומנהגו של עולם להוציא הוצאות על זה" - ובעובדא דידן הרי כאמור למעשה לא היה הניזק טורח כלל לתקנו, וצ"ע. [ושאל ידידי לת"ח א' זצ"ל, ואמר שלדברי החזו"א אכן זו שאלה קשה]. (א. ה. ומ"מ ל"ח עי"ז כ'מזיק' על כל המכונית, ודו"ק).

ואמנם העירוני, דהרי אם המזיק בעצמו יתקן לו את הדלת, שפיר יהא מעונין בזה, ושם "נזק" יש כאן, ואע"פ שעתה נותן לו רק כסף, ומעוניין להשתמש בו לד"א. דהנזק הוא עצם הדבר, ורק צורת השומא והתשלום הוא לפי התיקון. [ובפרט אם יסוד חיוב המזיק - "תיקון", כנ"ל].

◇

וז"ל השאלה בענין זה להגאון רבי יעקב בלויא זצ"ל (אדר ב' תשנ"ה):

- - - עובדא הוי במכונית שניזוקה באופן שאם נדון על שווי המכונית בכללותה לא ירד שווי-ה.

המכונית מדגם ישן ואפילו אם ישלם המזיק, אין בדעת הניזק לתקן, נמצא דאם נבוא לדון מצד שגרם הוצאות התיקון - הרי אין בדעתו לתקן. ובחזו"א (ב"ק סי' ו' סק"ג ד"ה וכן): "...כיון דעומד לתיקון", ולהלן (ד"ה ואילו): "...ומנהגו של עולם

להוציא הוצאות ע"ז" - - -

והשיב על כך הגר"י זצ"ל (בכת"י):

מסברא נראה שחייב לשלם הנזק, ולא איכפת לן התיקון, ע"כ. [ואמנם לא הודגש בשאלה שאין זה רק דעת אותו אדם, אלא כל או"א הי' נוהג כך דלא שוה להשקיע, ויתכן שהובן שיש סיבה פרטית רק לאדם זה].

שומת נזק בדבר משומש

ובענין המזיק ומקלקל חפץ משומש (ובגד משומש וכדו'), ששוייו להמכר בשוק היה מועט מאד, ופעמים שאף לא היה ראוי כלל להמכר בשוק, ואילו לבעליו הדבר היה שוה כמעט את מלוא מחירו, דנו הפו' טובא כיצד שמים שומת נזק זה.

והנה שיטת הנתיבות המשפט (סי' קמח סק"א), שהמזיק חפץ שאינו שוה למוכרו וליקח דמים בעדו, אלא רק שוה לניזק לחוד, אין המזיק חייב לשלם, יעו"ש שהאריך בזה. ולפי דעתו הרי שבנ"ד ישלם המזיק מעט מאד, וכפי ערכו בשוק. [ואולי שאני הכא ד"ראוי לשימוש" לכל העולם, אלא שאין בנ"א קונים חפץ כזה - משא"כ בגווני דהנתיבות ע"ש, וצ"ע. פתחי חושן ח"ו (פ"י הע' מד), וע"ע בפתחי חושן (ח"ג פ"ח הע' מט)].

והחזו"א הנ"ל (ובסי' ח ס"ק טו) הוכיח שמה ששוה לו לעצמו נחשב שמזיקו ומפסידו, וע"ע בקהלות יעקב (ב"ק סי' לט) באריכות, ועוד דנו באחרונים על ראיות הנתיבות בזה, [ולענין אם יש לחייבו עכ"פ מדינא דגרמי, ואם הוי עכ"פ דבר הגורם לממון], וע"ש בקה"י, וראה עוד בפתחי חושן (שם), ובס' משפט המזיק (פרק לא ס"ח) דעת הרבה פו' דחייב.

ובשו"ת תשובות והנהגות (שם) הביא שיש חילוקי דיעות במנהג בתי דינים בזה למעשה, (וע"ש דעתו לחלק בין האופנים בזה).

◇

[עוד נחלקו הדיינים כיצד לשום את הנזק בדבר משומש - האם לשום את החפץ המשומש באופן יחסי למחירו של חפץ חדש, על פי הזמן שהוא משומש. או ע"י שנחשב כמה מוכן הניזק לשלם בעד קניית חפץ חדש, ואת זה יפחית המזיק ממחירו של חפץ חדש. ועוד דנו בזה. וע"ע בתשובות והנהגות (לעיל שם סי' שכ) **ובפתחי חושן** (ח"ג פ"ח הע' מט), **ובספר משפט המזיק** (ח"א פרק לב ס"ג)].

סימן ב

חיוב ההורים על נזקי קטן

בספר מעשה איש (ח"ג עמ' רו) מובא מעשה בקטן שהלך עם אמו והזיק חלון ראוה, ופסק מרן החזו"א שצריכים הוריו לשלם. ומה שכתוב במשנה (בבא קמא פו ע"א) דחרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, היינו רק כשהילד מהלך ללא השגחת ההורים, אבל אם הוא תחת השגחת הוריו וזורק אבן ופוגע, הדין הוא שההורים חייבים, ע"כ. וצ"ב.

והנה צ"ב מהו המקור דבכה"ג איכא חיוב על ההורים, ויש לדון בזה מכמה מקורות, וכפי שיתבאר.

[וראה עוד בספר מעשה איש (ח"ד עמ' צח): מרן החזו"א אמר בשם הגר"ח מבריסק, שהמחיש את דברי הסמ"ע (חושן משפט סי' ג ס"ק יג) הכותב "שפסקי בעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכיים", ואמר: הנה ילד ששבר חפץ של אדם, סבורים העולם שעל אביו מוטל לשלם, ואילו חתול ששתה חלב אינו עולה על הדעת שבעליו חייב לשלם... ואילו דין תורה מורה בדיוק להיפך! [וכ"ה בספר החפץ חיים ופעלו עמ' קסה]. וצ"ב בעובדא דידן].

קטן שהגדיל

והנה שמעתי בשם הגרח"ק שליט"א שאמר (להרב י. ו. הי"ו) שטעמו של החזו"א היה רק מכיון שכשיגדיל חייב לשלם - לפי"ד הגהות אשר"י פ' החובל בשם רש"י (ב"ק צח ע"ב) שקטן שהזיק חייב לשלם לכשיגדיל. [ואמנם י"א שזה רק לצאת ידי שמים, ולפנים משורת הדין, וע"ע באורח חיים סי' שמג ובמשנה ברורה שם]. (וע"ע כה"ג בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סוס"י שיז).

ואמנם בסיפור העובדא הנ"ל מבואר שטעמו של החזו"א היה משום דכשבנו לידו חייב לשמור עליו - כבהמתו וכממונו, וצ"ב.

וראה עוד בתשובות והנהגות (ח"ג סי' תעז) בשם ה'נחלת אליהו' להגר"א דושניצר זצ"ל (הערות וחידושים אות קח), דאם האב הביא את הקטן למקום שמצוי שיזיק, והניחו ללא השגחה, חייב לשלם נזקו, וע"ש טעמו, ובמש"נ להלן. וע"ע בתשובות והנהגות (ח"ד שם) ובפתחי חושן (ח"ג פ"א סוף הע' מט).

◇

עוד יש לציין בענין זה, למ"ש במנחת שלמה (ב"ק כז ע"א) ובמשכנות אפרים (שבת סי' טז), עפי"ד החת"ם סופר (שו"ת יורה דעה סי' שיז) דכיון דבבני נח אין דין 'שיעורים' והגדלות לפי היותו בן דעת אף קודם י"ג שנה, א"כ שוב גם קטן ישראל שיש בו דעת חייב כבן נח, כיון דליכא מידי דלבן נח אסור ולישראל מותר ע"ש, ועפי"ד אפשר דבהכי מיירו רש"י וההג"א לחייב הקטן לכשיגדיל, דהיינו דוקא כשהזיק כשהיה כבר בן דעת ע"ש.

דינא דעבד ואמה

והנה יש לדון לענין זה מדינא דעבד ואמה - דהנה בגמ' (ב"ק ד' ע"א) מבו' דעבד ואמה שהזיקו פטורין, מטעם שמא יקניטנו רבו וילך וידליק וכו'. ומשמע שבאמת מעיקר הדין היה האדון חייב במה שהזיקו כמו בנזקי בהמתו, ורק רבנן פטרו מטעם זה. וכ"כ בגידולי שמואל (ב"ק שם) בשם הראב"ן, דבגוונא שהאדון שלח את העבד להזיק או לגנוב, האדון חייב, ומשום דבזה לא שייך הטעם דשמא יקינטנו רבו.

ומעתה לפי זה יש לדון כמו"כ לענין חיוב האב בנזקי בנו קטן ג"כ כדינא דעבד ואמה, דבלאו טעמא דשמא יקניטנו חייב מה"ת באחריות נזקיהם, וה"נ בקטן. (א. ה. כיון דעליו ג"כ לשומרו, ודו"ק. וע"ע תוס' ב"ק נו ע"ב).

ואמנם שוב הביא בשם העמודי אור (סי' ט) דהפטור בעבד ואמה מדאורייתא, כיון שאין לנו מקור מהתורה לחייב, דהא אפילו על חיוב נזקי בהמה וחיה ילפינן (ב"ק נד ע"ב) 'שור שור' משבת, אבל עבד ואמה לא ילפי' דלהנחה הקשתיו ולא לדבר אחר ע"ש, [וע"ש לפי"ז בד' הראב"ן]. וע"ע

כמו"כ בחזו"א (ב"ק סי' ג סק"א) דמעיקר הדין אינו חייב בנזקי עבדו, דלא ילפי' להו מבהמה, ומה שאמרו שמא יקניטנו וכו' היינו לבאר סברת התורה שפטרתו וכו', ע"ש בדבריו. [ועי' פתחי חושן ח"ו פ"ה הע' ג].

והנה לפי"ז יקשה א"כ על העובדא הנ"ל מהחזו"א - משיטת החזו"א עצמו בדין עבד ואמה. ואמנם י"ל דשם הנידון אם בעלותו "מחייב" שמירה, וכאן הנידון כששומר בפועל על הקטן. אלא שעדיין צ"ע מנ"ל.

חיוב בעה"ב בנזקי פועל

עוד מצינו בב"ק (צח ע"ב) בדין אומן שהזיק, דעת המאירי ורבינו יהונתן (בשיטמ"ק) דבשכיר יום שסתר הכותל והזיק אחרים בסתירתו, גם הבעה"ב חייב, לפי שאינו מסתלק מהשמירה, "ושניהם משלמין" ע"ש. ונתקשו טובא בטעמא דמילתא דגם בעה"ב חייב על היזק השכיר, ועיי' פתחי חושן (ח"ד פ"ז הע' נט).

והנה יש לדון לבאר מג' טעמים: **א.** מדין 'אש' - דאבניו הזיקו [ברוח מצויה] על ידי שלא שמרם (ועי' 'ושפטתם צדק' תודעה גליון 38). **ב.** מדין 'מעמיד', [אי נימא ד'מעמיד' א"צ ברי הזיקא - ועי' משפט המזיק ח"א פרק י"ב סמ"א].

ג. אבל אין נראה לומר מדין עבד ואמה [וככל הנ"ל] - כיון דהכא בשכיר אין הבעה"ב חייב בשמירתו, אלא רק רוצה לשומרו כדי שיעבוד טוב, ואיזו סברא יש כאן לחייבו.

◇

והנה אם נדון לחייב הבעה"ב בהיזק דע"י אבניו משום 'אש', יש לברר עוד בזה:

א. דכיון דההיזק על ידי אבניו נעשה ע"י השכיר - ה"ז תליא בכללי התוס' ב"ק ו' ע"א (ד"ה לאתויי), ודבאופן שיש פשיעת אדם - אע"ג שלא התכוין להזיק בכוונה - מבטל פשיעת בעל האבן, [וע"ש בחזו"א (סי' ב ס"ק כא) ובערוך השולחן (סי' תיא, ד)].

והנה עפ"י יסוד הגרש"ש (שם ו' ע"א) - בביאו"ד התוס' לקמן כ"ג ע"א - לחלק בין נזקי בור ואש לנזקי שור לענין אדם שהזיק על ידם בכוונה, דבאדם שדחף לבור בכוונה בעל הבור פטור, ובאדם המושיט לפי פרה חייב בעל הפרה ע"ש. י"ל דהכא כיון דפשיעת הבעה"ב ל"ה בזמן המוקדם - כבעשיית בור ואש ע"ש, אלא בזמן שכבר קיים מעשה האדם המזיק, א"כ אפשר דליכא לסברת התוס' (ו' ע"א הנ"ל) לפוטרו כשנעשה ע"י אדם בכוונה. ועיין בזה. [ועוד צ"ת - ובביאו"ד הגרש"ש - אם ב'אש' הא יש גם דין 'ממונו', ודו"ק]. [וע"ע בספר שם דרך סי' כט הע' ד].

אמנם להחזו"א (ב"ק סי' ה ס"ק יז) סברת התוס' שם (כג ע"א) היא רק בעכו"ם וחש"ו המושיט לפי פרה דחייב בעל הפרה. [ואמנם דבריו לא כהרא"ש וטושו"ע (סי' שצא ס"ז) שכתבו גם בפיקח שאין לו מה לשלם, ועי' בזה בחזו"א סי' ב' סק"י].

ב. אם הפועל גוי - תליא בהתוס' כ"ג ע"א, דלהחזו"א (שם) מעשה הגוי כמעשה התרנגול, [ולהגרש"ש משום שבנזקי שור אין את היסוד של התוס' ו' ע"א]. והטעם עיי' בחידושי רבי ראובן (סי' ד, ג).

"מעמיד"

ואם נימא דחיוב הבעה"ב בהיזק השכיר משום 'מעמיד', היינו כדין המעמיד בהמה - אע"פ שאינה שלו - על קמת חבירו, והזיקה, דהמעמיד חייב (ב"ק נו ע"ב) - וע"ע בפתחי חושן (ח"ו פ"ה הע' פז) בשם הנחלת אליהו (הנ"ל) כמו"כ לענין חיוב האב בנזקי הקטן בדהוי מעמיד.

אלא שהקשה, דבשלמא לדעת הרשב"א (ב"ק שם) דמעמיד הוי אדם המזיק, אבל לדעת התוס' (שם) דחיוב מעמיד הוא מדין שן ורגל, הא לא מצינו שו"ר אלא בממון המזיק ואילו אדם ל"ה ממונו ע"ש. והיינו ד'מעמיד' הוא בהלכות פרשת נזקי ממונו, והיכן מצינו אדם בפרשת נז"מ.

ואמנם מצינו לכמה מרבותינו האחרונים דבאדם איכא גם חיוב מחמת חיוב שמירה כנזקי ממונו, (עיי׳ בהמובא בס׳ עטרת צבי סי׳ ח ד״ה ויל״ע). גם בעובדא הנ״ל מהחזו״א חזי׳ שגם ׳אדם׳ ישנו בפרשה דנז״מ. ודו״ק. וע״ע בתשובות והנהגות (שם).

◇

[א. ה. ובספר משפט המזיק (ח״א פ״ב הע׳ ד) כ׳ עוד, דאולי כונתה חזו״א היתה דהאם חייבת מדין גרמא בנזקין, שהביאה את בנה במקום שיכול להזיק, וחייב אותה כדי לצי״ש. אבל מדין ׳מעמיד׳ לא שייך לחייב [ואף בברי הזיקא] היכא דעדיין צריך ללכת כדי להזיק, עי׳ בחזו״א (ב״ק סי׳ א סק״ז). ע״ש פרק י״ב סמ״ג].

סימן ג

גניבה בבהמתו

מעשה בנוכל שאימן יונה לגנוב יהלומים, דהיינו היא היתה מתעופפת למלטשת יהלומים, והיתה גונבת מעטפה ובה יהלומים בפיה, ומביאתה לבעליה הגנב. והנה זה פשוט דחייב להחזירם לבעלים, אמנם צ"ע היכא דאבדו בדרך לפני שהגיעו לידו, האם חייב.

שם המזיק

בספר חשוקי חמד (ב"ק עמ' רמג) דן בענין הנ"ל, והאריך לדון מאיזה אב נזיקין שייך לחייב אותו, דיש מקום לומר לחייב אותו מדין קרן, כי הוא "משונה" - דבר שאינו רגיל, אלא דמ"מ י"ל דכיון שאילף אותה לגנוב נעשתה "מועדת" וחייב נזק שלם וע"ש, [וע"ש עוד בדין שור האיצטדין].

ועוד אפשר דיש מקום לחייבו מדין שן, דיש הנאה להזיקה, וה"נ מה דהיונה מסכימה לעשות הגניבה, כי יודעת שאחרי שתביא את היהלומים תקבל לאכול דבר שהיא אוהבת. אך יש לחלק דהכא ההנאה לאחר ההיזק ע"ש.

והנה יש להוסיף, דאף לדעת התוס' שאנץ (שיטמ"ק ג' ע"א) דהנאה שאינה ישירה מהחפץ הניזק ל"ח "הנאה להזיקה" דשן, [יעו"ש לענין הטילה גללים על פירות, דאיזו הנאה עשו להם הפירות משאם לא היו שם וכו' ע"ש], מ"מ י"ל דהכא אכתי הוי' כהנאה ישירה, ודו"ק, [אלא דמ"מ הא אינה הנאה בשעת ההיזק, כנ"ל].

"מזיק" דגניבה

אלא דבעיקר החיוב יש לדון עוד, דהכא הוי' רק בגדר "גניבה" ולא "מזיק", וי"ל דבגניבה דבהמתו פטור, [וע"ע בספר הנ"ל בסוהס"י].

ואמנם בחידושי הגר"ח (פ"ט מגזילה ה"א) כתב, דבכל חיוב גניבה איכא גם חיוב "מזיק", והיינו דבזה שגנב החפץ מחבירו הרי הוא ג"כ מפסיד את

הבעלים כמזיק. ובחיוב גניבה אית ביה ב׳ ענינים, א׳ חיוב השבת הגזילה עצמה כשהיא בעין, ב׳ חיוב תשלומין היכא דאין הגזילה קיימת, וחיוב זה הוא מדין מזיק שבגניבה וגזילה (עי׳ אהל אבות ב״ק סי׳ ג). וא״כ ה״נ בנ״ד הרי בגניבה זו שפיר איכא דין ״מזיק״.

גניבה בבהמתו

אמנם הגר״נ פרצוביץ זצ״ל (אהל ישעיהו עמ׳ תרט״ו) כתב על דברי הגר״ח הנ״ל וז״ל: והנה בברכת שמואל (ב״ק סי׳ לג, ב) כתב דמזיק זה - דגנב - הוא בכלל הפרשה ד״מכה בהמה ישלמנה״, וממרן הגרי״ז זצ״ל שמעתי, שהגר״ח לא אמר דהוי מזיק דמכה בהמה ישלמנה, אלא דבפרשת גניבה נתחדש דין מזיק בפ״ע, אשר ממילא שייך בזה חיוב דממון המזיק, ומסתברא כדברי הגרי״ז. ונראה דמזיק זה שהוא בכלל גניבה אינו אלא באדם המזיק, אך במזיק דשור אין גניבה מזיק, ע״כ.

והיינו דדעת הברכ״ש דכוונת הגר״ח לדין ״מזיק״ דעלמא, וכמ״ש ״מכה בהמה ישלמנה״, וה״נ הפסידו במה שגנב הבהמה. ודעת הגרי״ז דאינו דין מזיק דעלמא. ונפ״מ אם בממונו המזיק איכא ג״כ חידוש זה דהגר״ח. דלדעת הברכ״ש ה״ז מזיק דעלמא, ואין חילוק אם בהמתו הזיקה או גנבה, וכשהחפץ אינו בעין איכא חיוב תשלומין ד״מזיק״, אבל להגרי״ז זהו מזיק מחודש דגניבה, וזהו רק באדם שגנב ולא בבהמתו שגנבה.

ומעתה יהא נמצא, דלדעת הגרי״ז א״א לחייב בעובדא הנ״ל את בעל היונה על הגניבה מדין ״מזיק״, [וע״ע בחזו״א (ב״ק סי׳ יא סק״ח) בדין גניבה בבהמתו ע״ש]. ולדעת הברכ״ש שפיר י״ל דגם בבהמתו איכא דין מזיק ע״י גניבה, [ושם המזיק יהי׳ תלי׳ בהנ״ל].

סימן ד

עלו על צינור ונשבר באונס

עובדא הוה שנפל בגד מבית פרטי, וירדו לקחתו מחצר של אחר, ובכדי להגיע לבגד עלו על צינור מים, ונשבר הצינור. ונתברר שהצינור היה כבר מתולע, ולכן נשבר ע"י דריכה בעלמא.

תחילתו בפשיעה וסופו באונס

הנה לכאו' אף דשבירת הצינור י"ל דהוי' אונס גמור (ועי' להלן), מ"מ כיון שעלו על הצינור שלא ברשות, יש לדון לחייב מדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס דקיי"ל דחייב.

ואמנם יש לתלות בהא דמצינו (ב"ק מח ע"ב) דל"ח תחילתו בפשיעה וסופו באונס בגוונא דתחילתו בפשיעה - דכניסה לחצר, שאינה פשיעה בגוף מעשה ההיזק לבסוף - דהנפילה למים ע"ש, (ע"ש ב'אוצר מפרשי התלמוד' הע' 20). [ובעיקר הענין ע"ע במש"נ עה"ג ב"ק שם[1]].

ומיהו הכא קצת שניא, דשם הכניסה לחצר בלי רשות אינה שייכת לנזק, משא"כ הכא "אי הרשות" היא על "פעולה זו" ממש, (אם כי אולי מסיבה שונה). [ואמנם דמיא למ"ש בספר שם דרך (ב"ק סי' לז אות ב) בענין ישיבה על ספסל שלא ברשות ונשבר אח"כ מחמת הכובד ע"ש].

---

[1] ושם נ"ב: בנידון אם ע"י שהכניסה לחצר בלא רשות, יתחייב אח"כ גם באונס משום תחילתו בפשיעה - עי' תוס' ד"ה שניהם. ועי' ברמ"א (סי' שפח ס"א) "ופשע". תוס' כג ע"א ד"ה סתם [דלענין תחב"פ לא סגי שפשע בחיוב השמירה], וכן הסכים הגרי"ז ע"ש בברכת אברהם. וע"ע בחזו"א (סי' ב סק"ו וד"ה ועיקר), ובחזו"א (סי' ו סק"ד, ובסי' ח סק"א), ובגידולי שמואל (כג ע"א) בשם הפלפולא חריפתא. משנת רבי אהרן (סי' ב) [בביאו"ד הרא"ש דחיוב שו"ר על הכניסה לרשות השני]. וע"ע תוס' סא סוע"ב ומש"נ שם. וע"ע אוצר מ"ה (סב ע"א עמ' קמו).

ברשות וב'ניחא ליה'

ואמנם י"ל, דעכ"פ אם נימא דסגי בזה דאם היה שואלו רשות היה מרשה לו - ועכ"פ להפו' כדעת הש"ך (סי' שנח סק"א) - להתיר הנאה שלא מדעת חבירו כשבודאי חבירו היה מתרצה, (ועי' בהליכות שלמה תפילה (פי"ט הע' יג), ואכהמ"ל) - א"כ מה"ט הוי כברשות ולא חשיב תחילתו בפשיעה.

ולכאו' נראה דזה תלי' בדברי התוס' ב"ק י' ע"א (ד"ה כגון) בשם הרשב"ם בענין ישיבה על ספסל בלא רשות, דסתם ספסל עשוי לכך - לישיבת סתם בנ"א שאינם כבדים - והוי כמתה מחמת מלאכה ע"ש [וברמ"א סי' שפח ס"א], וי"מ הטעם דעל מעשה שנעשה ברשות אין שם "מזיק", (ועי' חי' רא"ל מאלין (סי' ס'), ובשיעורי הגר"ד פוברסקי שם (אות תרמד), ובאוצר מ"ה כז ע"ב), וא"כ הכא נמי בעובדא דידן.

אמנם אם נימא דבעי' שם לפטורא ד'מתה מחמת מלאכה' ממש - וכד' הרשב"א בפטורא דמתה מחמת מלאכה, דכיון שהמשאיל מקבל על עצמו (ע"ש בס' שם דרך סי' לו), א"כ לכאו' זהו יהא שייך דוקא בהיתר מפורש להשתמש (ועיי' פתחי חושן ח"ו פ"י הע' סב), וצ"ע אם יהא סגי בזה הכא דאם הי' שואלו רשות היה מרשה לו, ודו"ק. [ועי' באוצר מפרשי התלמוד שם, ובשם החלקת יואב (חו"מ סי' כד), [דמבו' דמפרש התוס' דממש הוו שואל ע"ש]. וע"ע פתחי חושן ח"ג פ"ט הע' סט].

◇

[ומענין לענין - ע"ע בפתחי חושן (ח"ג פ"ט הע' נט) מדברי הבאר היטב (או"ח סי' תקפו סק"ד) בתוקע בשופר של חבירו שלא ברשות, ונסדק בשעת תקיעה, [וכן יל"ע בהניח תפילין של חבירו, ונתקע בתש"ר בקיר], ויל"ע אי הא דניחא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממוניה הוי' כרשות מפורשת או רק כיאוש שלא מדעת, ותלי' בהביאורים בזה, ע"ע 'יאוש שלא מדעת' (הע' 166-172), ואכהמ"ל].

אונס גמור

ובגליון 'תל תלפיות' (שע"י חניכי הישיבות) הובא בזה מהגאון רבי מרדכי גרוס

שליט"א, לדון בענין זה מג' טעמים:

א', דהתלעה הוי' אונס גמור, כמבואר ברמב"ם (פ"ו מחובל ומזיק ה"ד) - ובשו"ע (חו"מ סי' שעח) - דהיה עולה בסולם ונשמטה השליבה מתחתיו ונפלה והזיקה, דאם היתה חזקה ומהודקת אלא שהתליעה פטור, "שזו מכה בידי שמים היא" וכן כל כיו"ב, ולפי' המגיד משנה הפטור משום דהוי אונס גמור טפי מרוח שאינה מצויה, [וכ"ה בשו"ת הרדב"ז (ח"ה אלף תרס"ה), ומה דהרדב"ז פליג, מ"מ לא הובאה דיעה זו בשו"ע ע"ש - ועיי' בחזו"א (ב"ק סי' יא סק"ו), ודו"ק], והאי טעמא שייך גם בנ"ד שגופו הזיק, [וע"ש עוד].

וכתב עוד, וליכא למימר דכל הפטור אינו בדנכנס לרשות חבירו [כבעובדא דהכא], כיון דבודאי היו הבעלים מסכימים שיקח שם חפצו, ועיי', ע"כ. [והיינו דגם ל"ח תחילתו בפשיעה, וכנ"ל].

[ובעיקר הדבר לכאו' יש לדון, דאפשר דהא דכתב הרמב"ם דהתלעה הוי אונס גמור, זהו בסולם דעומד לעלות עליו, וכלפי זה אם התליע הוי אונס, אבל הכא הצינור אינו עומד לעלות על גביו אלא עומד לזרימת המים בתוכו. ואולי בהתליע באופן שגם למעבר המים הי' עומד להשבר. ועיין בזה].

והטעם הב' כתב, דכל דבר שאין דרך בנ"א להתבונן חשיב כאונס, כהא דאין דרכם של בנ"א להתבונן בדרכים, [וע"ש בטעם הפטור, ועי' בחזו"א (ב"ק סי' ו סק"ה), וע"ע באוצר מ"ה ב"ק לג ע"ב].

דבר שא"ר להמכר

עוד כתב, לצרף את דעת הסוב' דחיוב נזק רק בדבר הראוי להמכר, (עי' נתה"מ (סי' קמח סק"א)), והכא הרי אינו נמכר אלא בדמים פחותים ע"ש. [ומ"ש בזה עובדא בשם החזו"א, צל"ע בזה מדעת החזו"א (ב"ק סי' ו סק"ג) בענין זה, ואכהמ"ל]. [ועי' בקובץ בית דוד חו"מ עמ' תקנב].

וצל"ע לדעת החזו"א (שם) דבנזק העומד לתיקון דנים על התיקון, וא"כ אף באינו ראוי להמכר (עמש"נ לעיל סי' א בארוכה), ודו"ק.

עוד צ״ת בענין זה - דהנה אף אם המזיק חפץ שאינו ראוי למוכרו לא מיקרי בר דמים, מ״מ הוי לכה״פ גרמי [או גרמא], דעתה יצטרך לקנות חפץ זה בדמים (וע״ע פתחי חושן (ח״ו פ״י הע׳ מד) ובס׳ משפט המזיק ח״א פרק לא הע׳ כח). ומיהו הכא אי הוי אונס, הרי תלי׳ בפלוגתת הפו׳ אי גרמי באונס ושוגג חייב (עי׳ ש״ך סי׳ שפו סק״ו). אלא די״ל דכיון דעל מעט השווי הוי׳ מזיק בידים, אפשר דממילא חייב על הכל, להמבואר בתוס׳ (ב״ק צח ע״א) דבאיכא קצת נזק חייב גם על הגרמא ע״ש (ובמש״נ עה״ג שם[1]), ויל״ע אם כמו״כ לענין גרמי בשוגג, ודו״ק.

---

[1] ושם נ״ב: כשיש חסרון חייב על כל הקלקול - עיי׳ נתה״מ (סי׳ שמ סק״ג), ועי׳ חזו״א (סי׳ ג ס״ק יב), קצוה״ח (סי׳ רסד סק״ב), וע״ע בחזוא (סי׳ יג סק״ג), קהלות יעקב (סי׳ י סוף אות ד), שערי יושר ש״א פ״י (עמ׳ לב), חי׳ הגר״ח שמואלביץ (סי׳ ב), קונטרסי שיעורים (שיעור ד, ד), פתחי חושן (ח״ו פ״ג הע׳ מו ופ״י הע׳ מג). [וע״ע בסוגי׳ כ׳ ע״ב בשחרוריתא דאשייתא די״מ שע״י חוב אמקצת שוב חייב על הכל, ובמ״ש שם].

סימן ה

בעניני אדם המזיק

(מכתב ציונים ומ"מ)

י"ח מרחשון פ"א

לכבוד הגר"ד בריזל, בספרו **הנפלא מאד** "משפט המזיק" -

1) ח"א עמ' עג (בהע' לה) - כ' לחלק בין הזמן "בעליו עמו" בשומר לבין מזיק, בשיטת המשנל"מ בביאור הראב"ד.

ואמנם כך כ' הגר"ח בסטנסיל (עמ' קמח).

2) שם בהע' (טור ב) כתב ש"בעליו עמו" במזיק [להראב"ד עפ"י המשנל"מ] א"צ שיהי' שומר על החפץ הניזק.

וכי-ון בזה להמבואר ב"קונטרסי שיעורים" ב"ק (עמ' 262) [להרב גוסטמאן ז"ל], ולמנחת שלמה ב"ק ד. (דף יז בדפי הספר), ולספר שם דרך בבא מציעא עמ' שסד [מהגרש"ז ברוידא ז"ל מישיבת חברון], ויסוד כולם שבלא כוונה הוא מדין "שמירת גופו" של המזיק, וכל שחיובו מדין שמירה פטור בבעלים.

3) שם עמ' עג (בהע' לו) כתוב (בשם ספר מעשה איש) שהחזו"א חזר בו.

שם כתוב: התוס' לא כחזו"א. [ויעוי' קובץ מראי מקומות להגרח"ק קרלנשטיין ז"ל, שכל יסוד החזו"א תליא בביאור אדם דרכו לילך ולהזיק, אם הנידון: טווח אפשרותו להזיק, או: צורת הנזק. ובזה נחלקו ראשונים - - -].

4) בעמ' עד (בהע' מ)

החילוק אם יש לחפץ הנזרק כובד, מבואר בכמה אחרונים עפ"י הראשונים, יעוי' אבן האזל יסוה"ת (עמ' ב' מדפי הספר).

5) מה שכתוב עמ' עד (בהע' מ) בשם אור גדול עפ"י תוס' ו ע"א,

יעוי' ספר חי' הגר"ח עם 'אסופות גליונות והערות מגדולי ישראל' עמ' ט בהערות מהגרח"פ שיינברג ז"ל.

6) מה שכתב לחלק בין רוח לאדם, הדברים נכונים מאד, ומבוארים בחזו"א בכמה מקומות, ודן לחלק בין נכרי לישראל, עי' חזו"א סי' ה ס"ק יז ד"ה אבל, וחזו"א סי' ב ס"ק כא.

ואצא בקידה,

נתן גוסגנדה

קרי"ם פקס 153-89741630

אֹהֳלוֹת

סימן א

בגדר טומאת גולל ודופק

פ"ב מ"ד: הגולל והדופק מטמאין במגע ובאהל, ואינן מטמאין במשא וכו'.

א

ברמב"ם הל' טומאת מת פ"א ה"ב, כתב וז"ל: טומאת משא מפי השמועה. וקל וחומר הדברים, אם נבלה היא שהיא טומאת ערב ואינה מטמאה באהל מטמאה במשא, שנא' והנושא את נבלתם, המת לא כל שכן. ומה נבלה שמגעה טומאת ערב משאה טומאת ערב, אף המת שמגעו טומאת שבעה משאו טומאת שבעה. אין טומאת משא במת מדברי סופרים אלא דין תורה. וראה לי שזה ששתק ממנה הכתוב, כדרך ששתק מאיסור הבת, לפי שאסר בפירוש אפי' בת הבת, ושתק מאיסור אכילת בשר בחלב, לפי שאסר בפירוש אפי' בישולו, כך שתק מטומאת משא במת לפי שטמא בפירוש אפי' אהלו כל שכן משאו, עכ"ל.

מבואר בדבריו דטעמא דלא הוצרכה התורה לכתוב דמת מטמא במשא, היינו משום דילפינן זה מק"ו מנבילה. וכן חזינן בכמה דינים דהתורה אסרה בקל ומיני' ילפינן לחמור, כמבואר בדבריו.

אמנם האחרונים התקשו טובא בביאור דבריו, דהרי מפורש במתני' דידן דגולל ודופק מטמאין טומאת אהל, ומ"מ אינם מטמאים במשא. ולדברי הרמב"ם הרי דכל דמטמא באהל פשיטא דמטמא במשא. נמצא דלכאורה מתני' זו היא תימה גדולה לדברי הרמב"ם. כן התקשו במנחת חינוך (מצוה רס"ג סוף אות ג), וכן במשנה אחרונה (סוף פ"א דאהלות) דקאי על דברי התוי"ט דהביאו לרמב"ם, יעו"ש מה דתירץ בזה.

וכן איתא בכתבי הגרי"ז על גזיר (עמ' קע"ח בדפוסים הישנים), אלא דהביא דבספרי איתא מיעוט מיוחד למעט גולל ודופק מטומאת משא. ולפי"ז מיושב קצת דברי הרמב"ם, דיימא ק"ו, אלא דמיעטה התורה במיוחד גולל ודופק מטומאת משא, אמנם לולי המיעוט אה"נ דאף גולל ודופק הי' מטמא במשא.

אמנם תי' זה את"ש, אי מעמידים את השאלה דתימה מ"ט גולל ודופק אינם מטמאים במשא, ועל זה מתרצים

דאיכא לן מיעוטא וע"כ ליכא לק"ו, אבל המנחת חינוך העמיד את עצם הקושיא על דברי הרמב"ם באופן אחר קצת, וז"ל: ועוד האיך ילפינן טומאת משא במת מקל וחומר מנבילה, לימא גולל ודופק יוכיחו שמטמאים באהל ואינם מטמאים במשא, עכ"ל. נמצא דגולל ודופק אינה קושיא לדדית דמתקשים מ"ט ליכא בהו ההוא ק"ו, ולזה סגי בתי' דמיעטה התורה, כנ"ל, אלא הקו' דמה דגולל ודופק אינם מטמאים במשא הגם דמטמאים באהל הוי פירכא לכל הק"ו, ונמצא דכל ההיא דינא דילפינן טומאת משא למת מק"ו מנבלה מופרך מעיקרא, כך נראה לכה"פ מדברי המנחת חינוך. ול"ע.

והנה בספר טעם ודעת (עמ' ו' בבה"ל) הביא דבעצם שאלת האחרונים כבר קדמה בדברי התנאים גופא. דאיתא בילקוט שמעוני ריש פ' חוקת, דרבי שמעון בן פנחס עשה ק"ו זה מטומאת משא דנבילה למת שיטמא במשא, ושאלו רבי אלעזר בן מתיא דהרי מצינו דברים דמטמאים באהל ואינם מטמאים במשא. ובאר שם בס' הנ"ל דכונת ראב"מ היא על גולל ודופק כדמפו' במתני' דידן, ורשב"פ כשלעצמו במדרש לא תירץ לשאלת ר' אלעזר בן מתיא. נמצא דמהמדרש גופא חזינן דהקושיא במקומה עומדת.

ושם בספר רצו לתרץ, דאפשר לכה"פ לתרץ לפי שיטת הרמב"ם דס"ל דגולל שפרש טהור. דהנה בפ"ו הל' ד' כתב וז"ל: העושה גלל וכו', ואם פרשו מלהיות גולל או שהסיר המת מתחתיהן הרי הן טהורין וכו', עכ"ל. וכתבו דיתכן דכמו דחזינן דיש בגולל ודופק קולות מסויימות דמטמאים רק בזמן שנמצאים מעל המת, ובפרשו מהתם אינם טמאים כלל, דלמא אפשר דאף לא נאמר בהם ההיא ק"ו.

אלא דיש להעיר ע"ז כדהערנו לדברי הגרי"ז, דזה הוי תי' פרטי כלפי גולל ודופק, אמנם לדברי המנחת חינוך דהקו' דמגולל ודופק הוי פירכא לעצם הדין, לא מסתבר דסגי בזה דחזינן קולות מיוחדות בגולל ודופק גרידא.

ועוד, דמ"מ תירוץ זה אתי"ש רק לשיטת הרמב"ם דחזינן בו האי קולא, דהכל תליא עד כמה דמשמש כגולל בפועל, כנ"ל, אמנם לשיטת רש"י עירובין טו ע"א דפי' דגולל לקבר מטמא לעולם באהל כמת עצמו, ואפילו ניטל משם יעו"ש, אכתי קשיא דהרי ליכא ההיא קולא.

ב

והנראה בישוב הקושיא (ויתכן דהדברים בהמשך בס"ד מתאימים למה שציינו בהערות על המנ"ח לעיין בס' מרגניתא דר"מ), עפ"י דברי רש"י בחולין ע"א ע"ב (ד"ה כי קאמר רבה וכו') וז"ל: שאין משא אלא למי שהטומאה יוצאה ממנו, כגון מת ונבלה ומעיינות הזב, אבל טמא מת אע"פ שהוא אב הטומאה אין לו משא וכו', עכ"ל.

מבואר בדבריו, דבכדי לטמא במשא אין העיקר תליא בחומרת הטומאה, אלא העיקר תליא בזה דיהוי "טומאת מקור", דהיינו טומאה כזו דטמאה ודמטמא מצד עצמה ולא דכפופה לקבלת הטומאה מאחר בכדי להטמא בעצמה ולהמשיך לטמא אחרים, אלא בעינן טומאת מקור דבה התחדש הטומאה בעצמה, ולא דכל טומאתה בא לה מאחר, ועוד דצריכה להיות היא מקור לטמא אחרים.

ועי"כ נבלה דבה מתחדש הטומאה, נמצא דטומאתה לא תלוי' בקבלתה מאחרים, אלא היא מקור הטומאה, בין בנוגע לעצמה ובין בנוגע לטמא אחרים, משא"כ בטמא מת דהיינו אדם הנטמא ממת, הגם דהוי אב הטומאה מ"מ אין הוא מקור הטומאה, לא כלפי עצמו ולא כלפי הנטמאים אחריו.

והקשו בתוס' (בדף ע"ב ע"א) וז"ל: ומה שפירש נמי דאין טומאת משא אלא למי שטומאה באה ממנו, הרי מדרס הזב דמטמא במשא וכו', עכ"ל, נמצא דקשיא טובא על דברי רש"י דיסד דכל טומאת משא תליא בזה דהטומאה יוצאת ממנו כנ"ל, הרי במשכב הזב דנטמא מכח הזב שאוכב בה, ומ"מ מטמא במשא אע"ג דלכאורה קיבל הטומאה מהזב ולא בעצמו.

ובחידושי רבי אבי' לייב מאלין (ח"ב עמ' קפח) כתב וז"ל: דהנה בעיקר דין טומאת מדרס בהא דנעשה אב הטומאה, יש לחקור אם הוא נעשה חפצא של טומאה, וכמו שרץ ומת, כן אתרבו לטומאה משכבו של זב דהוא בעצמו גוף הטומאה, או דאף דנעשה אב הטומאה מ"מ אינו רק קבלת טומאה שמקבל טומאה מן הזב, וכמו שיש קבלת טומאה ע"י מגע כמו"כ יש קבלת טומאה ע"י מדרס, אלא שנעשה אב הטומאה, וכמו הנוגע במת שנעשה אב הטומאה אף דהוי קבלת טומאה. והנה ברש"י חולין וכו' והקשו בתוס' וכו', ונראה להדיא דרש"י סובר שמדרס הזב משוב גוף הטומאה ולא קבלת

טומאה, והתוס' ס"ל דהוי קבלת טומאה וכו', עכ"ל.

מבואר בדבריו דיסוד פלוגתייהו דרש"י ותוס', תליא בהגדרת טומאת משכב הזב, דלהתוס' הוי דומיא דאב הטומאה דמת, דנטמא מהמת גופא, ואין הוא עצמו חפצא של טומאה, אלא דקיבל טומאה מאחר, ולרש"י ס"ל דלאחר דהזב דורס על המשכב, נמצא הופכו לגוף טומאה מצ"ע, והטומאה מתחדשת בו כדהתחדש בזב עצמו, ועתה נמי הוי מקור לטמא אחרים. וע"כ לא קשיא לרש"י קושיית התוס' הנ"ל, ולעולם יקודו מוצב ועומד, דבכדי לטמא במשא בעינן דהטומאה יוצאה ממנו כנ"ל, והו"ה דבמשכבו של זב הטומאה יוצא ממנה מצ"ע דהוי חפצא של טומאה.

ומכל הנ"ל מבואר, דלשיטת רש"י טומאת המשכב של זב אינה תלוי' בטומאתו של הזב עצמו אלא רק במדרסו. ולו יצוייר דיהא זב כזה דהטומאה לא יכולה להתפס בו משום מה, מ"מ היכן דישכב משכבו יטמא ככל משכב של זב אף במשא, משום דאין טומאתו תלוי' בקבלת הטומאה מהזב כנ"ל, אלא עצם השכיבה של הזב הופכתו למשכב של זב ומתחדש בו טומאה, כנ"ל.

ובספר פירוריס משולחן גבוה (ח"ה עמ' קלד) פלפלו בכל הענין הזה, ולין להם הגרח"ק שליט"א בזה"ל: עי' ריש פ"ק דכליס דיש משכב חמור יותר מזב עצמו, (וע"כ דהוי טומאה מחודשת למשכבו של זב), עכ"ד. ולפי דברי רא"ל הנ"ל הדבריס מאיריס להפליא.

◇

ובב"ק סו ע"ב איתא "משכבו" ולא הגזול, ופרש"י איש אשר יגע במשכבו גזה"כ להוציא את המשכב הגזול שאינו נעשה אב הטומאה לטמא אדם, עכ"ל, ובתוס' שם כתבו דדברי רש"י הם תימה, ונראה דכונתם בפשטות, דלכאורה היא תימה גדולה לומר דטומאת הדבר יהא תלוי האם הדבר הנטמא שייך למטמא או לא. וכי זב שיגע באוכל של חבירו לא יטמא משום דלאו דידי'. ועוד קשיא דאיכא מתני' דנראה מפו' דזב מטמא אפי' משכב שאינו שלו יעו"ש.

ובספר שיעורי רבי דוד (ב"ק ח"ג עמ' קצח-קצט) ביאר עפ"י היסוד הנ"ל, דמשכב זב הוי טומאה מחודשת, דהיכן דזב שוכב בו נהיה אב הטומאה, אלא דחידשה התורה דיש מיעוט להיכן דאינו מושבו, דטומאה זו שייך דוקא במושבו של הזב עצמו.

ובהא דהקשו התוס׳ דאיכא דוכתי דנראה דמטמא אפי׳ משכב הגזול, ביאר שם דהוא משום דרש״י ס״ל דהיכן דהזב שוכב על משכב הגזול אינו עושהו לאב, אמנם לכה״פ הופכו לראשון, וביאר דבמשכב של זב בעצם איכא ב׳ דיניס, חדא הדין הפשוט דקבלת טומאה כדמצי׳ בכל מקום, ועוד הדין המיוחד של משכבו של זב וכדביארנו באריכות. וביאר דלרש״י היכן דהמשכב גזול לא מצי להשתיבו לאב משום דאינו משכבו של זב, אמנס סו״ס הוא שוכב במשכב ובכדי לקבל טומאה סגי, דבזה לא תליא בהתחדשות בו אלא הטומאה בא לו מהזב עצמו, ודומיא לזה הנוגע באוכל של חבירו, דהתם בעינן רק קבלת טומאה והו״ה כאן.

ועוד הביא שם לחזק כל יסוד זה מרבי מיכל פיינשטיין זצ״ל, מהא דברים ב״ק תולדותיהן לאו כיו״ב, דלכאורה יש להקשות ממשכב של הזב דהזב דהוא אב עושה את המשכב לאב והיינו כיו״ב. ותי׳ עפ״י יסוד זה, דבמשכב של זב אין הטומאה בא לו מהזב כלל אלא הוי טומאה מחודשת.

ג

ומעתה דביארנו באורך את שיטת רש״י, נחזור לקושיית האחרונים על הרמב״ם דכתב דכל דמטמא באהל פשיטא דמטמא במשא, וד״ז נלמד ק״ו מנבלה דאינה מטמא באהל ומטמאה במשא, והקשו האחרונים ממתני׳ דידן דגולל ודופק הגם דמטמאים באהל מ״מ אינם מטמאים במשא, [וכנ״ל דבעצם התנאים כבר התקשו בזה] - ויש לתרץ עפ״י כל הנ״ל, דבטומאת משא נאמר כלל דדוקא בדברים דהטומאה פורצת מהם בעצמם בזה שייך לטמא במשא, אבל הדברים דאין הטומאה פורצת מעצמם, אע״ג דהוו חמורים טובא בטומאתם כגון באדם דנגע במת דהוי אב הטומאה, מ״מ אינם מטמאים במשא, ולפי זה מיושב קושיית האחרונים, דאכן הק״ו נכון הוא כגון במת עצמו, וכדברי הרמב״ם דמת יטמא טומאת משא, והוא משום דמתקיים בו התנאי הבסיסי דהטומאה יצאה ממנו בעצמו, ע״כ במת דהוי מקור הטומאה בלא קבלה מאחר ע״כ שפיר שייך בו ההוא ק״ו דנבלה, אמנס בגולל ודופק, הגם דהם חמורים כמת עצמו דמטמאים באהל, מ״מ לכלל טומאת משא לא יגיעו כלל, כיון דבעינן דהטומאה שבהם יהי׳ ״טומאת מקור״ ולא דקבלוה מאחר, והרי בגולל ודופק הטומאה באה להם מהמת, נמצא דטומאת גולל ודופק הגם דהיא טומאה חמורה עד מאד, מ״מ הוי

"טומאת קבלה", ע"כ לא שייך בהו טומאת משא כלל ולא יהני כל ק"ו, דהכא החסרון בא להם מגדרי טומאת משא.

ונמצא דטומאת גולל ודופק אינו פירכא כלל להאי ק"ו, כדהק' המנחת חינוך, כיון דאין הם מופקעים מטומאת משא משום דלא מהני בהו ההיא קיום, אלא משום דבכלל חסריס בסיבת הטומאה, דהיינו דבעינן דיהא טומאת מקור ולא "טומאת קבלה".

ד

ואמנם עצם הדבר דגולל ודופק הוי "טומאת קבלה" ולא טומאת מקור, אינו מוסכם, ולע"ע נעמוד בזה. ואין אני אומר שלזה כיוון הרמב"ם, אבל הוא יסוד על עצם הדבריס. וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא.

סימן ב

בדברי הגר"ח בשי' הראב"ד בדין כלי חרס הבא במידה

פ"ט מ"א, כוורת שהיא בתוך הפתח ופיה לחוץ, כזית מן המת נתון תחתיה או על גבה מבחוץ, כל שהוא כנגד הזית תחתיה וגבה טמא, וכל שאינו כנגד הזית תוכה והבית טהור, בבית, אין טמא אלא הבית, בתוכה הכל טמא.

הרמב"ם בפרק י"ט מטומאת מת ה"ח כתב את דין המשנה בזה"ל, כוורת שהיא מוטלת בארץ והיא בתוך פתח הבית ופיה לחוץ, וכזית מן המת נתון תחתיה או על גבה מבחוץ, כל שהוא כנגד הזית בתחתיה או בגבה טמא, וכל מה שבאויר תוכה טהור, חוץ מכלי שהוא כנגד הטומאה, והבית טהור.

וכתב הראב"ד, א"א אין הענין מתפרש אלא בכוורת של חרס שאינה מטמאה מגבה. מבואר בדברי הראב"ד, דהטעם שאין הכוורת כולה טמאה, וכמו באופן שהכזית בתוכה שהכל טמא, הוא משום דמיירי בכוורת של חרס שאינה מיטמאה מגבה.

ובשיטת הרמב"ם שלא מיירי דוקא בכלי חרס, מפרש הגר"ח כפי' האליה רבה דהיא טהורה מחמת הנקבים שבה, דעי"ז אינה כלי קיבול, ואע"פ שאינה מחזקת מ' סאה. [ואמנם הכס"מ פי' דמיירי במחזקת מ' סאה, והגר"ח הקשה מלקמן ה"ד].

והגר"ח האריך לפרש את יסוד המחלוקת בין הרמב"ם להראב"ד במה לפרש המשנה, ובביאור דעת הרמב"ם מ"ט ס"ל דאין לפרש המשנה בכלי חרס וכהראב"ד, כתב הגר"ח, דלקמן במשנה י"ב איתא דאם הכורת מחזקת מ' סאה הרי היא חוצצת בפני הטומאה, ולכן בכזית נתון תחתיה רק תחתיה טמא, ובנתון מעליה רק מעליה טמא, ובנתון בתוכה רק בתוכה טמא, ונחלקו הרמב"ם והראב"ד (בפי"ג מכלים ה"ה) האם בכלי חרס איתא לדין כלי הבא במידה, דהרמב"ם סובר שאין בכל"ח דין כלי הבא במידה, והראב"ד סובר שיש, וא"כ הרמב"ם לשיטתו שבכלי חרס ליכא לדין הבא במידה, לכן אינו יכול לפרש בריש דמתני' דמיירי בכלי חרס, דא"כ לא יתפרש הא דמשנה י"ב דהבא במידה

חולין. וכך איתא ברמב"ם שם בהא דכלי חרס נטמא ומטמא מאוירו, וז"ל, אחד כלי חרס שנכנסה טומאה לאוירו או שכפהו על הטומאה המונחת על הארץ ונעשה אהל עליה שהרי הטומאה בתוכו, מפי השמועה למדו שזה שנאמר אל תוכו לרבות את האהלים. והראב"ד כתב, א"א הלכתא כותיה ולא מטעמיה וכו', אבל האהלים שהוצרכו לרבות הם השידה התיבה והמגדל הבאים במידה שהם כאהלים שאינן צריכין למיד פתיל באוהל המת, שאפילו בכיסוי בעלמא הם מצילין באהל המת, ואפ"ה לענין אויר כלי חרס מיטמאין ככלים, ולא נחשוב אוירם כאויר בית אע"פ שהם כבית לענין הצלה, ומרבה אותם בספרא מכל כלי חרס ולא מאל תוכו כאשר כתב.

ומבואר דהראב"ד סובר שיש דין בא במידה בכלי חרס, וע"ז ילפינן דאפ"ה מיטמא בדין אויר כ"ח, וי"ל דהמקור לדברי הראב"ד הוא מפירקין, דהראב"ד מוקי בכוורת של חרס ואעפ"כ איתא דבבא במידה חוצצת. אבל בשיטת הרמב"ם י"ל דבכלי חרס ליתא כלל להך דינא דבא במידה, דע"י שנעשה כלי חרס שוב לית ביה דין אהל, וכדחזינן בתנור שיש עליו נסר וטומאה תחתיו דבחדש כלים שע"ג טהוריס ובישן ע"י דהוא כלי חרס פקע מייה דין אהל. ע"כ דברי הגר"ח.

ובספר ברכת האוהל (ובאגל"ת ערך טומאת כלים עמ' ס"ס הע' 739) הובא דפלא דברי הגר"ח, במה שכתב דלהראב"ד הפי' במשנה י"ב דבא במידה חולין בכלי חרס הגם שנתרבה בספרא דאית ביה טומאת כלי חרס, דאעפ"כ הם כאהלים שחוצצים, והרי הדין הוא שכלי טמא אינו חולין, וא"כ באופן שהטומאה בתוכו הרי הוא טמא ואיך יתכן שעדיין יהיה את הדין שחולין בפני הטומאה ותחתיו וע"ג טהור. והוא פליאה גורמה לכאורה.

ונראה לישב, דהנה בדין כלי חרס דנטמא ומטמא מאוירו, יש לחקור אם הביאור הוא שהכלי נטמא ומטמא מרחוק ע"י האויר, או שהאויר עצמו טמא, ועי' שיעורי רבינו יחיאל מיכל (כלים ח"א עמ' קלה) בזה"ל, וכן יש להסתפק בקבלת טומאה דכלי חרס על ידי תוכו, אם היינו שהכלי עצמו נטמא מחמת שהשרץ בתוכו, או **שאויר הכלי** נטמא **והכלי נטמא עמו**, ויעויין עוד בזה שם (עמ' מו ועמ' קכט).

ולפי הנד שבכלי חרס האויר עצמו טמא, י"ל שהגר"ח מפרש בראב"ד, דהגם שבכל כלי חרס גם הכלי עצמו

טמא, מ"מ בבא במידה רק האויר נטמא, ולא החפצא של הכלי, מכיון שהרי בא במידה הוא אהל ואינו כלי, ולכן אמרינן דמה דילפינן מכל כלי חרס הוא רק על האויר, שלו יש דין כלי חרס, אבל הכלי עצמו נשאר אהל ואינו מקבל טומאה. ויעויין בלשון הראב"ד שכתב, ואפ"ה לענין **אויר** כלי חרס מיטמאין וכו', ולא נחשוב **אוירם** כאויר בית וכו', ומשמע להדיא דרק לאויר יש דין כלי חרס, ולא גם לחפצא של הכלי. וממילא את"ש הא דתנן דחוללת במשנה י"ב, כיון שהחלילה היא ע"י החפצא של הכלי שהוא אמק"ט.

◇

ובעיקר הגידון יעוי' טעם ודעת (עמ' יב אות מא), מה הדין כשהטמא לא הכניס ידו לתוך הכל"ח, אלא עמד על שפת החלל ונגע באוירו, [ויעוי' גם בחי' הגר"ח משכב ומושב פ"ח ה"ד]. אמנם בס' משנת טהרות (כלים ח"א עמ' לד) כ' שמלשון החזו"א נראה דר"ל דבכה"ג חשיב כאילו נכנס [פי' ובאמת לא סגי במגע באויר], ויש לי לדון בדבריו משו"ש לדמות לאוהל ואכמ"ל, עכ"פ גם אם בעי כניסה לחלל אי"ז סותר לגד שהאויר נטמא, וע"ש שתמה אם א"צ כניסה לחלל למה פכים קטנים לא נטמאים בזב, ויעוי' רש"י חגיגה כ' ע"ב משמע שהאויר טמא, וכן דעת משנה אחרונה כלים פ"ח מ"ז [ועי' רש"ש שם].

סימן ג

ביאור דברי הגר"ח בדין כלים שבתוך הכוורת כנגד הטומאה

נחלקו הראשונים בדין כוורת שפיה לחוץ, וכזית מן המת נתון תחתיה או על גבה מבחוץ, דבמשנה איתא דכל שהוא כנגד הזית בתחתיה או על גבה טמא, האם הו"ה בתוכה כנגד הזית דטמא. ותלוי בגירסא, האם גרסינן כל שהוא כנגד הזית תוכה וגבה טמא, או תחתיה וגבה טמא. ודעת הרמב"ם והראב"ד דבתוכה כנגד הטומאה טמא.

והנה בסיפא תנן דכשהטומאה בתוכה הכל טמא, ולא רק כנגד הטומאה תחתיה וגבה [ולהרמב"ם והראב"ד גם בתוכה]. וטעם החילוק, דהא מיירי בכוורת דשייך בה דין למיד פתיל, ולכן בטומאה תחתיה או על גבה אין הטומאה יכולה להכנס ולהתפשט בכולה.

ובחידושי הגר"ח (פי"ט ה"א הב') הקשה, דכיון שכלים שבתוכה כנגד הטומאה טמאין, א"כ הרי הטומאה בוקעת כנגדה לתוכה, ואף שהיא למיד פתיל, דבע"כ שטומאה רצוצה בוקעת גם לצ"פ, ולשיטת הראב"ד דמיירי בכלי חרס, צריך להיות שגם הכוורת טמאה, וא"כ הא בטיל מינה כל דין למ"פ, דכלי טמא הא אינו מציל, וכדתנן בעדיות פ"א מי"ד, וממילא דליכא שום נ"מ בין טומאה בתוכה לטומאה על גבה. וגם קשה סיוס דברי הראב"ד שכתב שאינה מטמאה מגבה, והא כיון דהטומאה רצוצה בקעה לתוכה, א"כ הרי יש כאן גם טומאת תוך דטמא גם בכלי חרס.

וכתב הגר"ח, והנראה לומר בדעת הראב"ד, (ובשי' הרמב"ם יעו"ש בהמשך), דס"ל דבטומאה רצוצה מלבד דעצם הטומאה נכנסת לכנגדה, עוד איכא בה דין דמטמאה כנגדה גם למרחוק, ואף במקום שאין עצם הטומאה נכנסת לו, מ"מ כל שהוא כנגד הטומאה טמא, משום דינא דרצוצה ומאהיל כנגד הטומאה, דנאמרה בהו ההלכה דמטמאה כל שכנגדה גם בלא דין הבאת עצם הטומאה. וסובר הראב"ד דבאמת צ"פ מציל שלא תכנס עצם הטומאה לתוכו גם ברצוצה, והא דתוכו נגד הטומאה טמא, הוא משום דהצ"פ אינו מציל רק מדין הבאת וכניסת טומאה לתוכו, אבל מ"מ נטמא כל מה שבתוכו משום הך דינא דמטמא גם מרחוק, גם בשאין עצם הטומאה

עובדת לשם, ולענין זה לא שייך הגלת הל"פ.

והגר"ח מיישב בזה את קושיית הכסף משנה דמאחר דלהרמב"ם והראב"ד הטומאה בוקעת לתוך הכוורת, ולכן בכנגד הטומאה טמא, מ"ט לא תביא הכוורת טומאה לגדיש. ולהנ"ל מיושב, כיון דאין כלל טומאה בתוכה, אלא רק כנגדה טמא משום מאהיל.

אמנם שם בהמשך (בד"ה והנה בהא דתנן) הגר"ח דן בדברים אלו בב' אופנים, הא' כנ"ל דההלכה דמאהיל היא מדין טור"ל, אלא דע"ז אין הגלה של ל"פ, והב' דההלכה של מאהיל כנגד הטומאה היא גם באינה רצונה, אלא דא"כ ל"ע מ"ט בגבוהה הכוורת מן הארץ טפח, כיון דליכא לדין רצונה אין טמא בתוכה [כ"ה שיטת הראב"ד], והרי מאהיל אינו מדין רצונה. ומבאר הגר"ח דהוא משום שבאמת ל"פ מהניא חצילתו גם לזה שיהא חשוב שלא כנגד הטומאה כלל, (וכמ"ש שם לעיל בשי' הר"ש והרא"ש והרמב"ם), ומה שבאינה גבוהה טפח כן יש דין מאהיל, הביאור הוא **דלזה הוא דמועיל ההלכתא דרצוצה דבוקעת ומבטלת חציצת הצ"פ ומטמאה כנגדה.**

והא דעצם הטומאה אינה נכנסת לתוך הכוורת, ל"ל דדוקא לענין מאהיל כנגדה מרחוק בזה הוא דמועלת הבקיעה של רצונה לבטל דין הגלת ל"פ שבו שלא יחוץ כנגדה, משא"כ לענין כניסת הטומאה עצמה לתוכה, בזה אינו מועיל הדין בקיעה דרצונה, והל"פ מגיל וכו'. ויעו"ש דנ"מ דלגד הב' בע"כ דמיירי כנגד הסתום ולא כנגד החורים שבכוורת, ודלא כמשנ"ת בשיטת הרמב"ם.

והנה בדברי הגר"ח יש קושי גדול, דהנה להגר"ח גם להראב"ד אין בוקעת עצם הטומאה לל"פ ברצונה, ורק טמא מדין "מאהיל מרחוק" ולכן טמא רק כנגד הטומאה ולא מתפשט לגדיש. והקושי: מה עוזר דין רצונה? [ורא"ה בספר ברכת האהל (סי' י דף לא אות יג): "...איך מועלת הבקיעה לענין דין מאהיל כנגדה מרחוק?"], והגם שלאופן הא' מובן דהדין מאהיל מרחוק הוא משום דינא דרצונה, אבל להאופן הב' שהדין דמאהיל מרחוק אינו מדין רצונה, אלא דל"פ חוצץ גם שלא יחשב מאהיל, א"כ צריך הבנה מ"ש הגר"ח דלזה מועיל ההלכתא דרצונה דבוקעת ומבטלת **חציצת** הל"פ ומטמא כנגדה.

ונראה לבאר, דענין ביטול החציצה ע"י הרצועה הוא, דהנה שהכלי חוצץ כדי שהכלים שבתוך הכלי אינם חשובים **ממול** הטומאה, אמנם הדין רצועה בוקע את דופן הכלי ומגיע עד **התוך** ולא נכנס **לתוך**, כי זה כל ההצלה של ג"פ שה**תוך** נחשב מקום חלוק, אבל לתוך הדופן בוקע גם עצם הטומאה, וכיון שהכלי שבכוורת מעל עצם הטומאה [לא: מעל **ה**חפצא דטומאה], ממילא נטמא מדין מאהיל על התפשטות הטומאה שעל החפצא, שנכנסה עד סוף הדופן.

והנה בחולין ע"א א' משויס הצלת תוך דג"פ להצלת בלוע באדם, יעו"ש ע"א ב', והרי גם באדם נטמא בשרו והכלי שבמעיו טהור הו"ה הכא אף שהדופן מלאה טומאה, אין עצם הטומאה נכנסת. כן נ"ל בהבנת דברי הגר"ח.

[א. ה. ומה שמתפשט למקום הדופן רק בטור"צ ולא בכל כ"ח שבאהל המת, י"ל שגם על הדופן איכא דין הצלה כדאי' בכלים רפ"ט, ומה שהטור"צ בוקעת רק למקום הדופן ולא לתוך הכלי, י"ל עפי"ד הגר"ח בפכ"ב ה"ב דעיקר דין הצלה נאמר על התוך אלא דגזיה"כ שחל הצלה גם על הבלוע בדופן הכלי].

סימן ד

הקדמה - כללים לפרק ט (מכתב)

מראי מקומות

כתב הגר"ח (פי"ט מטו"מ ה"א עמ' עו ד"ה והנה), "...דבכולא פירקין שם מחלקינן דבטומאה בתוכה הכל טמא, ובטומאה תחתי' או על גבה תוכה טהור, מלבד כנגד הטומאה לדעת הרמב"ם והראב"ד, והיינו משום דהכוורת דין למיד פתיל עליה שמגלת על הטהרה ואינה חוצלת בפני הטומאה...".

◇

כתב הגר"ח (להלן עמ' 76 ד"ה פי"ט ה"א) "...עיקר דברי המשנה שמחלקת בין כוורת שלמה לפחותה ואפוכה, הוא משום דשלמה הוי כלי ואינה חוצלת בפני הטומאה, משא"כ בפחותה ואפוכה דלא הויין כלי, ע"כ נעשים אהלים לחוץ בפני הטומאה...".

◇

הדיעות מדוע הכוורת לא מק"ט, מסוכמות בטעם ודעת (עמ' שמט ס"ק א) [גם כדאי לראות שם ההקדמה לסימן, ולתקן שמה שכתב שם בדעת הרמב"ם, יש להוסיף שהגר"ח (עמ' 75 ד"ה פי"ט) כ' שיש לפרש ברמב"ם כמו הא"ר].

◇

בדעת הא"ר נתקשה בשיעורי רבי יחיאל מיכל [פיינשטיין ז"ל] כליס ח"א למה טהור הרי סו"ס ראוי לשימוש, יעו"ש עמ' סג. וליין שם למ"ו, ול"ע כוונתו, ויעו"ש עמ' עז, וכנראה זה מדיני בית קיבול שצורה זו לא חשיבא קיבול.

◇

בכתבי פרחי גן אהלות מצויין לעי' כליס סוף פכ"ב "...העשוי' ככוורת טהורה", ויעו"ש בר"ב, ומה שהקשה ע"ז בתוס' אנשי שם. וכתוב בפרחי גן שלא"ר את"ש. [ולשון "העשוי' ככוורת" משמע שדנים על צורת הכלי, ולכן את"ש בפשטות רק לא"ר].

◇

מ"ש הגר"ח שהגלת תוך הכוורת הוא מדין למיד פתיל, [וכ"ה במהר"ם, רא"ש, רע"ב, תוי"ט], יעוי' להלן מהא"ר וחזו"א. אבל יש להקדים שגדר

הגלת פתיל הוא ש"תוך" הכלי חולק מקום לעצמו, [והטומאה לא נכנסת שם כי הכלי לא מק"ט], וזה מבואר בחי' הגר"א (דף עט טור ב סוף ד"ה והגראה), "...תוכו הוא שמגיל ...ועצם הכלי הוא כטפל לתוכו וגורס שי-הא כאן תוך כלי, המגיל...".

יעו"ש ראייתו מחולין, והגרי"מ פיינשטיין ז"ל הביא עוד ראי' וז"ל ספר חידושי מרן הגרי"מ [פיינשטיין] סי' כה (עמ' רכה), "...ועיין ברכות כג אמר אביי וכו', אבל בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח [א"ה: שהתפילין בתוכו מותר להכנס לבית הכסא], אמר מר זוטרא וכו' תדע שהרי פכים קטנים מגילין באוהל המת [עכ"ל הגמ'] הרי דל"פ נחשב כמקום אחר ולכן שייך זה גם לגבי תפילין בבית הכסא". [סימן זה הוא העתק מהנדפס בספר קבא דקשייתא בח"ב (תקל-א) בקונטרס תירוצי הגרימ"פ על קושיות הקבא דקשייתא].

ובחזו"א מבאר הגלת כוורת בסי' ב ס"ק ג "...תוך הכלי חשוב רשות חלוק ...ועדיף מגמיד פתיל", ופירט 2 פרטים דעדיף, א', מגיל במחולחלת אף דלא הוי גמיד פתיל, ב', מגיל בדפנות שלמות אף שהטומאה בתוכה הבית טהור, ולא כל"פ שטומאה בתוכו לא מגיל.

ובספר דברות אש (עמ' רנד) דחה ראיות החזו"א, דמה שכאן סגי במחולחלת וקש, כבר הק' זאת המהר"ם ותי' או דרק פתח עיקרי בעי ל"פ, או דבען - קש סותם היטב, והובא בתוי"ט במ"ג, [ע"ש עוד שהאריך בראי' ב' דהחזו"א], וע"ש בתויו"ט ד"ה היתה פחותה ג"כ דן למה לא נכנס מתוכה לבית.

◇

עוד יש לעי' בחזו"א בסוה"ס בהוספות לאהלות אות ד', "...נתחדשה הלכה דכלי נעשה **אוהל** לטהר מה שבתוכו...".

ומה שיש להעיר בזה לא הספקתי לע"ע.

◇

דעת הא"ר בגדר אי-כניסת הטומאה לכוורת, שכיון שאם תכנס תלא [=פי' בתוך הכלי] מתורת "בוקעת" לתורת "אהל" לטמא אף שלא כנגדה אינה בוקעת לכלי.

◇

הערה כללית: "...דעניין טומאה הוא מציאות ממש, שלא כענין דין חלות איסור וקדושה. כמו שאמרו: טומאה

נכנסת וטומאה יוצאת..." [שערי יושר שער ח' פי"ג].

"...**ענין** הטומאה כפי לשון הש"ס והמשניות משמע שהוא ענין נפרד שהוא נמצא בתוך הדבר הנטמא והמטמא, כמו לשון הש"ס טומאה בוקעת ועולה ויורדת, נכנסת ויוצאת..." [שם ש"ג פ"ח עמ' קעה].

סימן ה

הקדמה - כללים בטומאה רצוצה (מכתב)

מראי מקומות

בפט"ז מטומאת מת ה"ה נחלקו הרמב"ם והראב"ד [תמצית נמצא בטעם ודעת עמ' שב סק"נ], להרמב"ם טומאה גלויה דינה כרצוצה ובוקעת, [דלהרמב"ם אם אין לטומאה אהל דינה כרצוצה], ולהראב"ד טומאה גלויה אינה כרצוצה.

ולהראב"ד טומאה על קרקע וגלויה לא בוקעת לאדמה, ול"ב סו"ס מה חולק דינה לכלים הטמוים בקרקע? וכתב במקדש דוד (קונטרס טהרות סי' ב) שהקרקע חשיב "מקום אחר", ואין טומאה נכנסת למקום אחר ללא פתח או כח בקיעה.

מקור הרמב"ם - שפסק כרבא בחולין קכ"ה [חי' הגר"א פי"ט ה"א עמ' עז טור ב, וע"ש להראב"ד]. וע"ע קה"י טהרות (סי' כח) "בענין הטומאה באויר אם ידונת כטומאה רצוצה".

והרש"ש פ"י מ"ו התפלא על הראב"ד, ולהג"ל את"ש.

וכן בחי' הגרי"ז (סטנסל) נזיר נג ע"ב התקשה על עיקר דין רצוצה למה לי, ותיפו"ל שאין מה שיחוך.

והנה כתב הגר"א (פ"ז מטו"מ הל"ז עמ' 71 טור ב) "...בפחות מטפח דכל ביטולו של האהל הוא רק מההלכה דרצוצה", ובגליון אצלי כתוב בשם הרב א. שליט"א בזה"ל: נמצא דלהגר"א אי אפשר לומר שהגדרת רצוצה "טומאה שאין על גבה אוהל", עכ"ד. והיינו דלהגר"א גם פחות מטפח הוי אהל, אלא הוא רוצץ את הטומאה, ולכן היא בוקעת ולא מתפשטת. ומיושב הע' הגרי"ז דלעיל.

◇

דעת החזו"א בגליונות הגר"א (פ"ז ה"ד ד"ה שם הוא משום וכו', ובפי"ב ה"א ד"ה פי"ב הל"א טפח וכו') שלא נאמרה כלל הלכה של "רצוצה", אלא ממילא כל שאין אהל אין מה שיחצוץ.

ועי' בטעם ודעת (עמ' קעא שעה"ל ס"ק קפא) סתירה בחזו"א לדעת הראב"ד, שבגליונות כתב שהראב"ד איינו חולק על הרמב"ם בטומאה גלויה (עי' לעיל), ורק משיג על לשון הרמב"ם, אבל

בחזו"א בספר (סי' ז ס"ק יג) סובר דהרא"ד חולק.

◇

נידון טומאה רצוצה אם בוקעת לצמיד פתיל – עי' אגל"ת ע' טומאה רצוצה (333-340), [ובל"נ אם אכתוב על סדר המשניות יש להאריך בזה].

טומאה רצוצה - אם בוקעת לאוהל - ע"ש (הע' 153-157), להסוברים שבוקעת נחלקו אם מתפשטת בכל האוהל (ע"ש הע' 195,216).

רבי יוסי חולק (חולין קכה ע"ב) וס"ל שרצוצה אינה בוקעת.

רוח הג"ן

מפורים - ועד חג השבועות

רצון - השתוקקות

חז"ל תקנו תקנה של ארבע פרשיות, ומכאן ועד חג השבועות, זה הכל מסלול אחד של קבלת התורה.

בפרשת שקלים - אומרים התוס' (חולין מב ע"א) שמשה רבינו ע"ה התקשה במחצית השקל, איך בנתינה כל כך קטנה נאמר "לכפר על נפשותיכם"?! והקב"ה הראה לו מטבע של אש. וביאור הענין מסבירים המפרשים, שהקב"ה אמר למשה אל תסתכל שזו מטבע של "חצי שקל", שלא כמות הכסף מכפרת, אלא תסתכל על "הרצון" לתת את המטבע. באיזה התלהבות של אש הם רוצים להתקרב אלי, להיות שותפים במשכן. וזהו המכפר על עם ישראל.

והנה במסכת מגילה (יג ע"ב) אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. ויש להבין מה הקשר, ולמה צריך היה להקדים. ומה גם שלבסוף אחשורוש הרי לא לקח את השקלים, וא"כ נמצא שכנגד עצם השקילה בלבד הקב"ה הקדים את שקליהן של ישראל. וגם מהו שמרדכי אמר לאסתר "את פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול", הרי בסה"כ רק רצה לשקול.

אלא, שהגמ' במסכת מכות (י' ע"ב) אומרת, אמר רבה ב"ר הונא א"ר הונא, ואמרי לה א"ר הונא א"ר אלעזר, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. והנה מה שהמן רצה לתת עשרת אלפים שקלים, הרי זה מראה על הרצון החזק שלו, והכלל הוא שבדרך שרוצה לילך מוליכין אותו, ומי שרוצה הקב"ה לא עוצר אותו, בין ברצון טוב ובין למוטב, וזה מרדכי נתכוין להגיד לאסתר שרואים כאן את הרצון החזק של המן, ואפילו שבסוף הוא לא נתן את הכסף, אבל רואים את הרצון החזק שלו. ומזה הוא פחד, כי ההנהגה

---

* מלוקט מתוך שיחות הכנה לתלמידים

שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. ומה שאכן יכול היה לעצור זאת היה "שהקדימו שקליהן" - רצונם החזק של עם ישראל להיות דבוקים בהקב"ה, ע"י נתינת מחצית השקל למשכן. וכמו שלהמן הרשע היה רצון גדול, הרי גם לעם ישראל יש רצון חזק, לעשות רצון ד', ולהיות דבוקים בהקב"ה. וזה דיקא היה הכפרה, וזה ניצח את העשרת אלפים של המן.

◇

והנה עוד איתא בגמ' (יז ע"א) שהמן ראה את מרדכי עם תלמידיו שלומדים הלכות קמיצה [ביום ט"ז ניסן יום הקרבת העומר], ואמר להם, הקומץ שלכם ניצח את עשרת אלפים ככר שלי, וצ"ב ההקשר, אלא ג"ז כאמור, שהרי כתוב שמי מביא מנחה, עני, שאין לו כלום, וע"ז כתוב "נפש" כי תקריב, שהקב"ה מסתכל ע"ז כאילו הקריב נפשו. כלומר שה' רואה באיזו התלהבות הוא מביא. וזהו שאמר המן, אצלכם ההנהגה שה' רואה את הרצון והתלהבות שיש לכם, ולא מסתכל על הכמות, וזה הרס את כל הרצון שלי עם העשרת האלפים כסף שלי.

זאת ועוד, הרי זוהי גם העבודה הגדולה שיש בספירת העומר, שכידוע ענינה לבטא את הכיסופים והתשוקה למתן תורה, כמבואר בספר החינוך, וז"ש המן - כשראה אותם עוסקים בקרבן העומר - שהכיסופים והתשוקה שלכם להקב"ה, גברו על הרצון שלי.

נלמד מזה א"כ, יסוד חשוב מאד בדרך לקבלת התורה. לחזק את הרצון וההשתוקקות, לעמל התורה ולידיעתה. ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

◇

וז"ל הלשם בספר הדע"ה (ח"ב דרוש ד' ענף א) בענין חשיבות הרצון - אמנם הנה כל פעולותינו בתיקון הבירורים הראויים להאצילות, הנה אינו ע"י שום פעולה מעשיית וגופניית, אלא רק ע"י הרצון והתשוקה לבד, כי כל רצון ותשוקה אשר יש מאתנו אל הקב"ה, במעשה כל מצוה ומצוה, וכן בעבודת התפילה ולימוד התורה, כאשר נעשים בלב ונפש ורצון ותשוקה אליו ית"ש, הנה אותו הרצון והתשוקה הוא

עולה וכו', והוא הרצון הפשוט בלי שום מחשבה כלל, אלא רק תשוקה לבד, ובסוד אני לדודי ודודי לי, אני לדודי ועלי תשוקתו וכו', והוא מ"ש בזוה"ק וכו', והכוונה הוא על הרצון הפשוט והתשוקה הפנימית אשר נמשך מהעובד בלב ונפש נוסף על הכוונה וכו' ע"ש בכל דבריו.

מכתבים

"...ורצון עז זה הוא כלי קיבול..."

--- נתעוררתי על איזה ענין הדורש מחשבה.

שהנה כ' האריז"ל באוצרות חיים שער טנת"א פ"ב: הוית הכלים הוא ע"י בטישת ב' אורות אלו וכו'. ובשער עקודים פרק א': בהתחבר האורות... הם מכים ומבין הכאות שלהם וכו' מתילד כלי.

וענין זה עפ"י חסידות הוא, כגון זה שמתעורר באדם סתירה בין רצונות, רצון לרע ורצון לטוב, ואדם רוצה לנצח הוא מגביר את החלטותיו המעשיות לטוב, כגון ללמוד יותר זמן ובכח, וכבר "נמאס" לו מטרדות הרע, ורצון עז זה הוא "כלי" קיבול לד"ת. שרצון לדבר גורם ספיגתו בנפש, וכל כיו"ב.

והנה אדם שיקח טיפול ישיר לכוח הרע, כגון יקח כדור הרגעה, מפסיד הוא כל מהלך הנ"ל.

ועפי"ז יש הרבה מקום לעי' בענין --- שאמנם עוזרים, אבל מפסידים מהלך הבטישה והכאה הנ"ל. [כמובן אין המדובר במקרה שממש א"א להתגבר].

ועי' רש"י על טוב שברופאים לגיהנום, נמצא שרצונו ית' שלפעמים לא לדעת מידי עניני רפואות.

וכתבתי כ"ז למחשבה, ויכריע --- כי כ' המס"י שלהורות יכול מי שעבר את המבוך ולא אחר.

"הנרצה יותר בעבודת הבורא ית"ש הוא חפץ הלב..."

[ח' ניסן תשע"ג]

לכב' הבחור החשוב ---

שלו"ר.

לא הבנתי. וכי כבר גמרת את כל הל' ליל הסדר, הל' יו"ט, הל' חוה"מ?

ואני מחזיק אצלי דף שכתבתי בהיותי בגילך, והכותרת שם: "תמצית חשובה לדיני ליל הסדר", וכל פעם שאני מעיין בו אני נהנה להזכר ביגיעה שהיתה לי בכל לימודי ההלכה. וצריך ללמוד בצורה מסודרת וכל סימן במשנ"ב עד כדי אפשרות להרצות זו בפני שומעים בצורה ברורה ומסודרת.

ודע נא ידידי, כי מעיקרי תורת החסידות קי-ום "שויתי", ויעוי' מס"י פ"א: להמשך אחריו כברזל אחרי... [נא להשלים], ויעוי' שם בפ"ז: הי-ותר נרצה הוא חפץ הלב... [נא להשלים].

ורקע החיים כולם, הוא - כיסופין וגעגועים לד' יתברך, והוא הוא הקשר אשר דרכו זורמים כל האורות הנפלאים של כל זמן, ובפרט בתקופה זו המופלאה של ניסן והמועד אשר בה, וכל זה הוא עבודת לב שא"צ שום אדם לדעת מה מתחולל בלב העובד. וע"ע בחובת בתלמידים בסוה"ס השלשה מאמרים מאמר ב' אות ג', ואם תבקשנה ככסף וכמטמונים וכו' אז תבין. ונא לעיין בהקדמה ל'אבי עזרי' (נזיקין) מה הדמיון לכסף, מטמונים. ואם תקיים כל זה תרגיש שינוי נפלא בחיים, ותתקיים ברכת ---

גנ"ן

"עבדו את ד' בשמחה"

שמחה בלי 'אַבַל...'

איתא מהאר"י הק' (שער הכוונות סוף ח"ב) וז"ל, ומ"ש רז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו', הכונה הוא, כי לעולם תוך

הקליפה יש ניצוץ של קדושה המאיר בתוכה, ומחיה אותה, ולכן צריך לומר ברוך המן, להמשיך אל הניצוץ ההוא אור, ולכן צריך לומר בלא כונה, אחר שהוא שיכור ויצא מדעתו, שאם יהיה ח"ו בכונה, יאיר ג"כ אל הקליפה ח"ו, עכ"ל.

ובהסבר דבריו הקדושים, ראשית יש להסביר מה הכונה שגם בקליפת המן יש ניצוץ של קדושה המאיר בתוכה, ומה נותן להם חיות ולמה הם נבראו. וי"ל דהקב"ה לא ברא את הרע כגון של המן בשביל להעניש את עם ישראל ח"ו, אלא בשביל לעורר את עם ישראל לאביהם שבשמים, וכמו שכתוב בגמ' במגילה דף יד ע"א, אמר רב אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להם לישראל שכולן לא החזירום למוטב, ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב. ולפי זה יש לעיין, דלכאו' יש להכיר טובה להמן הרשע שגרם לנו להחזירנו למוטב.

ובאמת מצינו בגמ' בגיטין (דף נז ע"ב), מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ויעויין בעין יעקב עמ"ס סנהדרין דף צו ע"ב, שהכוונה על רבי שמואל בר שילת. ובספר אמת ליעקב (עה"ת בפרשת תולדות כ"ז מ') הביא את הגמ' מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, וכתב ולכאו' תמוה מאד הלא המן רשע מהגרועים ביותר עלי אדמות היה, וא"כ מדוע זכה לשכר נצחי שבני בניו למדו תורה? ותי' שנראה שזה היה השכר על הקידוש השם הגדול שצמח מפעולתו, גם פורים ומגילת אסתר, ה'פרסומי ניסא' הגדול ביותר נבעו וצמחו מזה שהמן ביקש לאבד את היהודים, ולפיכך כיון שע"י גזירת השמד שלו סו"ם נפעל ונגרם קידוש השם בכל הזמנים ובכל העולם, מגיע לו שכר נצחי, כי העיקר הוא לא הפועל של האדם אלא הפעולה.

ומעתה מובן שפיר דברי האר"י הנ"ל, שצריך לומר 'ברוך המן' על הנקודה, על הניצוץ הקדושה הזאת של המן. אבל מ"מ לומר את זה רק כשנמצא במצב של עד דלא ידע, דהיינו רק קצת, כדי שלא נאיר אל הקליפה.

כי הגם שמה שהיה בעבר זה טוב בעבורינו, אבל למכאן ולהבא צריך לבקש 'הראנו ד' חסדך', שנראה גם בעינינו את הטוב, שלא יהיה חסד הטמון ברע ח"ו.

וכמו שכל אחד יודע שלפעמים עובר עליו מצב שנראה לו ח״ו רע ולאחר זמן רואה שאדרבה מהמצב הזה בדוקא צמח לו הצלחה יותר גדולה. וזהו השמחה של פורים, ללמוד מהגזירה של המן שצמחה מזה התחזקות גדולה, וכדברי האר״י הנ״ל שצריך להודות ע״ז כשנמצא במצב של ׳עד דלא ידע׳.

◇

והנה אכן בענין השמחה, הרי כ״א יש לו הרבה סיבות לשמוח, במה שכל הזמן מוקף בטובות עד בלי די, רק שלפעמים אין האדם בשמחה בגלל שחושב ״אַבַל״ - הרי מפריע לי דבר זה או דבר זה, פעם זה קושי גופני, או פרנסה, או שכנים, ופעם ״אַבַל״ בגלל קושי נפשי-רוחני, שמרגיש שאינו עובד מספיק, ואינו לומד ועושה את המצוות כמו שהיה רוצה. וזה אחד השיטות בחסידות, לשתות ולהיות מבוסם בפורים ולהגיע למצב של שמחה בלי לחשוב על ה״אַבַל״ הנ״ל, אלא לחשוב רק על סיבות שכן יש לו ב״ה לשמוח.

ומדברי האר״י הנ״ל נוסף לנו, שיש לשמוח אף על הקושי, שזה נעשה שבסוף יגרם מזה טובה, אף שלפעמים לא מבינים מה נגרם טובה מהקושי. אף שצריך בעיקר לבקש ׳הראנו ד׳ חסדך׳, וזה גורם שלימות של שמחה.

◇

והנה אנו מתכוננים מפורים לפסח, ולספירת העומר ולקבלת התורה, וזאת ההכנה. שהרי לקבל תורה זה בכלל לא דבר פשוט. ובפרט בדור שלנו שמלא נסיונות מכמה בחינות, ולא רק ברחוב, אלא אפילו בתוך בית המדרש. וכגון חוסר סיפוק ממה שעושה ולומד, וממחשבות שאולי לא עמל מספיק ולא ניצל את הזמן מספיק, או דיבר דיבור אסור וכדו׳, וזאת השמחה וההכנה של פורים באה ללמדינו יסוד גדול מאד, שחוץ מהשמחה ביום הפורים עצמו, העיקר להחדיר את היסוד שזה הדרך לעבוד את הקב״ה בהשקפה הזאת לכל השנה. לעבוד את הקב״ה בשמחה. ולדעת שמי שבא וניגש לקבלת התורה עם פחד גדול ועצבים שאינו בסדר וכו׳, עליו לדעת שהוא ניגש למתן תורה בלי כלים מתאימים, והוא יכול להגיע למצב לא

טוב. אלא צריך להיות באוירה של שמחה, ולדעת שבדרך כלל אף אחד לא מתכוין להיות רע, ואפי' שודאי צריך לשפר ולתקן את המעשים, אבל לא להפסיק את השמחה.

כי מי שמגיע עם לחץ ופחד אין לו כלי לקבל את כל המתנות הגדולות שאנו עומדים לקבל בס"ד בימים האלו.

◇

וכמו שנאמר "עבדו את ד' בשמחה", שכל יום הקב"ה מזכיר לנו לעובדו בשמחה. וזה דוגמת אבא לבן, שהאבא רוצה לראות את בנו תמיד בשמחה, וכשרואה שבנו איננו שמח, מיד שואלו מדוע אינך בשמחה, ולמה הינך בעצבות. שהאבא אינו יכול לסבול לראות את בנו שחסר לו שמחה והוא בעצבות. וזה הדרך בעבודת ד', לא לחשוב רק על החסרונות, אפי' מהנוגעים לחסרון בעבודת ד', שאפי' שצריך לתקן ולהשתפר, אבל לא לדאוג ולהתמקד בזה כל הזמן, אלא לעשות את היכול והמוטל עליו, וד' ברחמיו העצומים כבר יעזור לו לסדר את מה שצריך להשתפר ולסדר.

וסיפר הרב, שפעם כשבא בערב ראש השנה לסבתו ע"ה - אם אמו שתבלחט"א - שהיה לה נסיון חיים גדול מאד, כדי לברכה בברכת שנה טובה, איחלה לו שיהיה לו נחת מהילדים "ונחת מעצמך". וזו ברכה מצויינת. שלא כל דבר יעשה בעוגמת נפש. כי בסך הכל בנ"א רוצים לעשות רצונו ית', רק יש, בפרט בדור הזה, הרבה נסיונות וקשיים. וכמו שאמר האר"י הק' לרבי חיים ויטאל זצ"ל, שהנשמה שלו בדרגה יותר מכמה דורות קודם. וה"ט כי הקב"ה מתחשב בנתונים ובנסיונות הקשים, ובפרט בדורינו.

◇

ובליקוטי מוהר"ן (תנינא ע"ד) איתא, דיום הפורים זה הכנה לפסח, ולכן הצירוף של פורים מרומז בפסח, בפסוק (שמות כ"ג) שבעת ימים תאכל מצות כאשר ציותיך למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים, ולא יראו פני ריקם, "ממצרים ולא יראו

פני ריקם" ר"ת פורים, כי פורים הוא דרך לפסח וכו', עכ"ד.

כתוב כאן דבר חריף מאד. שח"ו מי שמגיע לפסח בלי ההכנה של פורים, הוא כביכול בבחינת "לא יראו פני ריקם". ו'ריקם' היינו בלי כלי קיבול לקבל את כל ההשפעות והאוצרות הנפלאים שעומדים לקבל בתקופה הזאת. וההכנה לפסח הכוונה לחג הפסח ולכל התקופה הבאה אחריה, דאנו מתחילים כעת מסלול להגיע לפסח ואח"כ לספירת העומר ומשם לחג השבועות קבלת התורה.

והנה הא דמרומז בקרא שלא כפי סדר מילת פורים, היינו בכוונה לומר דזה לא ברור בפשטות, אלא שיש להתבונן האיך ובמה הקשר.

ולהנתבאר יש לבאר, כי באותו הדור שקבעו את ימי הפורים, וכן בשאר הדורות שהיו בדרגה עילאית מאד, לא היה צריך את לימוד הרמז הנ"ל. אבל הרמז בא לדורות הבאים אח"כ, המלאים נסיונות כדורינו, ובא הרמז ללמד שזו עבודת ההכנה בפורים, להשריש בנו שיש לחשוב ולחיות תמיד במצב של 'עבדו את ד' בשמחה', וזהו הכלי היותר ראוי שנוכל לבוא עמו לפסח ולקבלת כל אוצרות התורה.

"ברוך ה' לעולם אמן ואמן"

פסח - אמונה

בספר חיי עולם מבאר, שביציאת מצרים ועשר המכות הקב"ה הראה את היכולת שלו בכל חלקי הדצח"מ, וראו השגחה פרטית, שהיה הבדל בין יהודי למצרי בענין המכות, וראו שהכל עם חשבון, שרק מי שמגיע לו קיבל את העונש, ומי שלא מגיע לו לא קיבל. הכל זה דרכי שמים.

אחד שאל אותי, שעד עכשיו הוא היה מתארח אצל ההורים בליל הסדר, ועכשיו הוא עומד להתחיל לעשות סדר ליל פסח בביתו, ושאל באיזה פירושים "להוביל" את מהלך ליל הסדר? אמרתי לו: לא צריכים "פירושים". בליל הסדר אנחנו מעבירים את המסורת! שיש בעל הבית לעולם! ושיש 'השגחה פרטית'! זה העיקר.

ובליקוטי מוהר"ן (תורה ד' אות ו) כותב על הפסוק "...מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי", שהכוונה שהמועדים קוראים לנו ללמד אותנו יסודות האמונה של עם ישראל. ומביא את הפסוק "שאגו צורריך בקרב מועדיך", ומבאר הכוונה שחכמי הטבע מסבירים כל דבר עפ"י הטבע, ורוצים לבטל את כל הלימודים שהמועדים מלמדים אותנו. אבל זה לא יצליח להם.

בספר 'נחת השולחן' אומר (כפי שהבנתי מדבריו), שצריך להבין הענין ששואלים מה נשתנה בליל הסדר. והתירוץ שזה גם חלק מהאמונה, אם אתם רואים שינויים - תשאלו, ואם תשאלו תגיעו לאמונה. כמו שכתוב "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". הרי כל הבריאה צועקת אמונה, ואם לא הגעתם לתירוץ, אז במועדים תלמדו את התירוץ.

סיפר לי אחד שחזר בתשובה כשנולד לו בן. ואמר כך, אני לא חכם גדול, אבל אם מישהו יגיד לי שהתינוק הזה נברא לבד, אני שולח אותו מיד לאשפוז... מי שמתבונן בלי גאוה אכן מגיע לאמונה.

כתוב ברמב"ן בסוף פרשת בא, "אין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

וסיפור יציאת מצרים והשאלות של 'מה נשתנה', הכל מוביל לאותו כיוון.

כתוב בזוהר שהמצה נקראת 'מיכלא דמהימנותא', בספר ליקו"ת מבעל התניא (פ' צו) מבאר מה ההבדל בין חמץ למצה, חמץ הוא תופח, וזה מסמל גאוה, וזה מפריע לאמונה. ובליל הסדר אומרים לנו, תוריד את הגאוה וכבר לבד תגיע לאמונה. המצה ממשיכה אמונה, ומרומז בזה שאינה תופחת. [ומה שכל השנה מותר חמץ, יעוי' בזוהר בא דף תל"א תל"ג, תצוה דף נ"ב נ"ג, שער הכוונות פ"א טור ד].

בספר בני יששכר מבאר את ענין המצה קצת אחרת. דהנה ההבדל הוא שחמץ תופח ומצה לא, והענין בזה, שהמצה מבטאת מה שהאומן עשה, זה מה שיש לי ואני לא עושה כלום, [משא"כ הלחם אחרי שהאומן גומר, תופח לבד, כלומר שלא

סומך להסתפק במה שהאומן עשה, אלא עושה בעצמו]. כך האדם שאומר שמה שה׳ עושה לו הוא הדבר הטוב ביותר, והכי יועיל לו, והכי יהיה בסדר.

בספר תפארת שלמה שואל, אם במרור לא עושים הסיבה כי הוא זכר לשעבוד, ולא דרך חירות, א״כ למה בכורך אוכלים בהסיבה והרי יש בו גם מרור? ומתרץ שכיון שהמצה היא מאכל האמונה - האמונה מורידה את המרירות!...

◇

פעם הייתי במונית בדרך לירושלים, ובאותם ימים היתה בעיה לבקש מהנהג לכבות את הרדיו, אז הבאתי לו קופסת סיגריות כדי שיסכים ויכבה את הרדיו. והייתי גם מדבר איתו. ופעם אחת הוא סיפר לי, שהיה לפני עשרים שנה בערך במלחמת לבנון (הראשונה), והתפקיד שלו היה לסייר כל יום סביב היכן שהיו יהודים, ואחרי חודש הוא חזר לביתו. ויום א׳ שמע שבאותו מקום שהוא סייר, נסע חייל ועלה על מוקש ונהרג. ואילו הוא היה שם שלושים יום ולא קרה לו כלום... א״כ לכל אחד יש כתובת, ולא צריך לפחד!

ועוד הוא סיפר, שפעם הם רדפו אחרי מחבלים, וא׳ המחבלים הסתובב וירה על המפקד שלהם, והוא נפל על הארץ, הם לא יכלו לעזור רק המשיכו הלאה במרדף, ואח״כ כשחזרו לעזור לו ראו שקם לבד ואומר שהכל בסדר... הם נדהמו, כי ראו שהוא נפגע, אך הוא אמר להם ששניה אחת לפני שהכדור הגיע, הוא החליק על אבן ונפל, והכדור עבר מעליו... [התפעלתי איך יהודי פשוט ראה כזאת השגחת פרטית].

ועם זה צריכים להתחזק.

הענין הזה של אמונה, שהקב״ה הוא בעל הבית ומשגיח עלינו בכל עת. ולהחדיר הדבר הזה גם לילדים.

"שויתי ה' לנגדי תמיד"

הרש"ש - המפרש הגדול של כתבי האר"י - כותב בספרו נהר שלום (דף לב ע"ג), שימי הפסח והספירה הם שורשים לכל השנה, ובדרך שהאדם הולך בהם מוליכים אותו כל השנה. א"כ צריכים אנו לדעת על איזה דרך - "כביש", עלינו לעמוד, על איזה כיוון.

והנה ה"לשם" (בספר הדע"ה ח"ב עמ' 244) מביא את השיטה בשם האר"י ז"ל, שאם עם ישראל היו נשארים עוד קצת במצרים, היו נכנסים ח"ו לשער הנ' והיו אבודים. והלשם עצמו חולק על כך מכמה טעמים, ומביא שהגר"א (במשלי) כותב שאין בקליפות מושג של שער החמשים.

ויש להבין מה פירוש המושג "שער", האם הכוונה שהיו עושים עוד עבירות? והרי כבר עבדו עבודה זרה, כמ"ש חז"ל שמלאכי השרת אמרו "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז". וגם מהו בכלל המושג "שערי קדושה" ו"שערי טומאה"?

ומבארים בזה, שהענין של שערי טומאה, זהו עד כמה האדם "מושרש" בעבירה. באיזה עומק בלבו הוא קשור לעבירה. וא"כ לכן כתב הגר"א שלא יתכן שער החמשים בטומאה, כי אצל יהודי לא שייך שיתנתק לגמרי מהקדושה. תמיד בעומק לבו הוא נשאר קשור לקדושה.

ואם כך הכוונה ב"שערי טומאה", הרי ממילא נבין שכך הוא ב"שערי קדושה" - שענינם להיות קשור להשי"ת.

ובזה נבין למה דוקא ימי הספירה הם השורש לכל השנה. כי ימי הספירה זה הכל הכנה לחג השבועות. והם כנגד כוחות הנפש שבאדם.

והנה, ה"כביש" שעליו אנחנו צריכים להעמיד את עצמינו, הוא אכן כביש שבסופו מגיעים למדרגות מאד גבוהות. ומהו ה"כביש"? כבר לימד אותנו המסילת ישרים (פרק א') "למה צריך שישים מבטו ומגמתו כל ימי חייו" - "להמשך אחריו ית' כברזל אחר אבן השואבת". אכן אלו מדרגות גבוהות, אבל חייבים לעשות לפחות משהו קטן. להתחיל לפחות.

לשים דגש על "שויתי ה' לנגדי תמיד". בגעגועים וכיסופים לרצות להתקשר עם השי"ת. וזה הצינור שמקשר אותנו עם השי"ת. ודרך הצינור הזה הולכים כל הזרמים וההשפעות של כל ימות השנה. וכל ההשפעות של הקב"ה דרך הצינור הזה של הקשר הנפשי הזה שהאדם מקשר עצמו להשי"ת. וכמה שיותר "כברזל אחר אבן השואבת" - הקשר יותר חזק, להרגיש את האורות של כל הזמנים בצורה יותר חזקה.

להתקשר עם השי"ת כמה שיותר. לפני הלימוד, באמצע הלימוד - כמה שאפשר, וכשהולכים ברחוב - מפעם לפעם לחשוב על השי"ת. להתרגל לחזק את הקשר הנפשי.

והנה זהו ה"עשה טוב", אך יש גם "סור מרע" - ממה שצריך להמנע.

כי יש "חסימות" לכל האורות האלה. חסימות גדולות. [כמ"ש בשיחות הר"ן שיחה קל"ו]. וזה מובן ג"כ מאד, שהחסימות הם החיבור של האדם כמה שקשור יותר לכל תאוות העוה"ז. וכמה שיותר מנתק את עצמו - החסימות יותר קטנות. ואז יכנס האור. ואמנם להגיע לדרגה ממש לנתק את כל המידות והתאוות... אולי גם אפשר, אבל עכ"פ צריך להתחיל.

ומה ההתחלה? בדורינו להתחיל ב"כמויות" זו בעיה. בספר 'רמתים צופים' (על תנדב"א) מביא בשם הרב'ה רבי בונים מפשיסחא, שהאדם יכול "להתגשם" עם כוס מים... כי לא משנה ה"כמות", אלא משנה "איך". כי אם ישתה אפילו כוס של מים, אבל עם כל "הלב", זה הרס של הלב במדה מסויימת. ובדור הזה להתחיל למעט כמויות זה לא פשוט, צריך הרבה חכמה ודעת לזה, ולפעמים גם עצם המלחמות אם כן לאכול או לא לאכול זה לא פשוט. אבל הענין הזה, לחנוק את "ההתלהבות" והטעם שיש באוכל, שלא להיות מדאי קשורים, זה ה"כביש" שאנחנו רוצים לזכות לעמוד בו. יותר ליצור את הקשר של "להמשך אחריו כברזל אחר אבן השואבת". ויותר לא לתת ללב להתחבר לכל הגשמיות מדאי חזק.

◇

עוד הבאנו שכתוב בשם האר"י הק' שלימוד התורה הוא להתקשר להקב"ה. דבקות בהקב"ה. ובליקוטי מוהר"ן (ח"ב תורה קי"א) לשאלת א' מה לעשות בשביל דבקות? והשיב שישב וילמד תורה, שתורה מביאה לידי דבקות ע"ש.

וכך כתב בספר 'יושר דברי אמת' (עמ' ג): "כי ה' יתברך נעלם ונגלה, נעלם מעין כל, ונגלה בלבבות החפצים והשוקדים תמיד ודורשים תמיד במחשבתם ולבם לדבקה בו, באמצעות תורתו ומצוותיו, ועל ידי זה ה' יתברך שהוא נעלם בתורתו, שהוא שמו, מתגלה בלבות עמו, והלב מרגיש אהבתו ויראתו ביותר" וכו'. [וע"ע בדברי הרמח"ל בריש 'דרך עץ החיים', הו"ד במשנת רבי אהרן מוסר ח"א עמ' נ"ב].

והנה, כתוב בגיטין ס' ע"ב, לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר "כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". הברית, הקשר עם הקב"ה, נמצא בלימוד תורה שבעל פה. ובתוס' שם כ' עפ"י המדרש, דתורה שבכתב גם הגויים יכולים ללמוד אותה ע"ש, ולכן הברית היא בתורה שבעל פה, שלשם אין להם גישה כי אסור ללמד גוי תורה. שם מונח הברית והדבקות שע"י התורה.

והנה א"כ מה נעשה היום, שגם התורה שבעל פה כתובה ומבוארת וגלויה לפני כל. אלא נתבאר, שכיום הברית היא בדברים שעדיין לא גלויים לפני כל. להתייגע על דברי המהרש"א בכל החשבון שלו, וללמוד איזה רבי חיים קשה, [כי מדבר בקיצור, כמ"ש בהקדמת הספר שבגלל ענוותנותו כתב מאד בקיצור, כי חשב שכולם מבינים כמוהו בקיצור]. שיהיה מקום ששם תהא "הברית" עם הקב"ה. (א. ה. ראה במאמר "לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה" באריכות).

◇

וזה מה שיש לנו עבודה בימי הפסח, שהקב"ה נתן לנו אפשרות לצאת מטומאת מצרים, ומתחילים ימי הספירה שהם הבנין של הקשר עם הקב"ה.

אלו ה״כבישים״ שיש ללכת בהם, ובהם מצאנו את ה״שלטים״ המכוונים אל התכלית הנעלית ״להמשך אחריו כברזל אחר אבן השואבת״.

״ליל תשעה באב נקבע בליל פסח״

באיכה (ג, ה) השביעני במרורים הרוני לענה. ובמ״ר (שם): השביעני במרורים זה יו״ט הראשון של פסח דכתיב בו וכו׳, הרוני לענה – מה שהשביעני בליל יו״ט הראשון של פסח, הרוני בליל ת״ב לענה, הוי ליל יו״ט הראשון של פסח הוא ליל תשעה באב, ע״כ. [ר״ל דלעולם ת״ב חל ביום שחל יו״ט א׳ דפסח]. ומבו׳ דאיכא שייכות בינייהו, וצ״ב.

עוד איתא ברמ״א (תעו ס״ב) נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה (–בליל הסדר) ביצים זכר לאבלות, ונראה לי הטעם משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח (ע״ש), וכ׳ המשנ״ב (סקי״ב) פי׳ כמו שחל יום א׳ של פסח יהי׳ לעולם באותו יום ת״ב. והדברים צ״ב וכי בליל הסדר זהו הזמן המתאים להזכירנו מתי חל תשעה באב?

אלא יש לבאר, כי ישנו כלל בעבודת ה׳, שגם כשאדם נמצא בזמן ההתעלות היותר גדולה, גם באותו הזמן צריך לדעת שתמיד יש עליות וירידות, ואין קביעות לעליה, וטעם דבר זה הוא נושא בפנ״ע אבל עכ״פ כך הוא, [ועי׳ בלשם הדע״ה ח״א מ״א ע״ב]. [ומטעם זה יש בעלי תשובה שבהמשך דרכם ירדו מאד, ומשום שבתחילה היתה להם עליה נפלאה ואח״כ הי׳ זמן של ׳ירידה׳, ומכיון שלא הכינו עצמם לכך לא היו מוכשרים לעמוד בכך].

וכן מצינו במגילת רות שרות אמרה לנעמי ׳באשר תליני אלין ובאשר תמותי אמות ושם אקבר׳, ודרשו חז״ל שנעמי אמרה לה שיש בתי קברות בנפרד לנסקלים ולנשרפים ורות הסכימה לזה, וצ״ב רב מה שבעת ההתלהבות וההשתוקקות של רות להתגייר נעמי אומרת לה דברים אלו.

אלא הוא הדבר דנעמי ידעה דבר זה ושצריך להיות מוכנים מראש למצב של ירידות, ואדרבה דייקא אחר שיודעים שיש ירידות אז ממילא יודעים שגם אח"כ יש עוד הפעם עלי' ולא נשברים ממצב הירידה. (פי' זה שמעתי).

ומובן א"כ היטב מה שבליל הסדר אנו מזכירים שיש תשעה באב, ומשום שדוקא בליל הסדר שהוא זמן של עליה גדולה צריך להתחנך בכך, לזכור ולהיות מוכנים שלא תמיד המצב כך, ותמיד להיות מוכן למלחמה והתגברות על היצר, וממילא לא להבהל ולא להשבר מכך, כי זהו המהלך של איש הישראלי בתפקידו בעוה"ז.

פסח הוא לד' - "דרך דילוג וקפיצה" \ חינוך

בפרשת בא (יב, יא) "וככה תאכלו אותו, מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לד'". וכתב רש"י: פסח הוא לד', הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים (ד"א) דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וכו'.

והנה בפשוטו ביארו המפ' כוונת רש"י "דרך דילוג וקפיצה", דהיינו על עצם החפזון והמהירות שנאמרה באכילתו, שזהו ג"כ זכר לשמו שקרוי פסח - ע"ש שפסח הקב"ה ודילג על בתי ישראל וכו' (פסחים קטז ע"ב).

ובמכתב (מתאריך א' כי תשא פורים קטן תש"ם), מהגאון רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל כתב לשאול בדברי רש"י הנ"ל: "מה זה לעשות כל עבודותיו של הקרבן פסח "דרך דילוג וקפיצה"? מה פירוש המילים הקדושות הללו?", עכ"ל.

כנראה כונת קושייתו, שבדברי רש"י משמע ש"עבודות הקרבן" דהקרבן פסח יהיו "דרך דילוג וקפיצה", וצ"ב הכונה, (ובפרט צ"ע אי הוי דרך שירות בכך עי' בזבחים כד ע"א), ויש לפלפל, ועיין. (ואמנם יש גירס' ברש"י 'דבר אחר' ואינו המשך לדלעיל).

◇

ובדרך התעוררות, כדרוש ורמז, עוררו ללמוד עוד מדברי רש"י לדרכי עבודת ד', שפעמים אכן צריכה להיות "דרך דילוג וקפיצה":

במאמר שנתפרסם מאת הגר"י שקלאר זצ"ל (פ' בא תשע"א), הרחיב - מתוך עובדא שהביא על כך - שתוכנו של הפסח מלמדנו לדעת לקפוץ ממצב למצב, ואף פעם לא להתייאש. כי גם במצב ירוד מאד ל"ע, יש סיעתא דשמיא מיוחדת לקפיצה ולדליגה להתרומם למצב אחר! וכך תמיד לעבור מכל מצב ודרגא לדרגא יותר עליונה, בגדר "דילוג וקפיצה" בגדר "מעלין בקודש".

עוד התעוררות ניתן לומר בדרך רמז - לענין חינוך הבנים. וכנודע דברי הגר"א (משלי כב, ו) על הפסוק "חנוך לנער על פי דרכו" וגו', שניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה, להיות צדיק, רשע או בינוני, וכמ"ש האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור או להיות מהולא והוא צדיק שעושה מ"ע, או טבחא והוא בינוני, או ליסטים וכו', יעו"ש בדבריו הק'.

נוכל מעי"ז להתעורר גם בענינינו, ממצוה זו של "דרך דילוג וקפיצה" דפסח מצרים. וכי גם כאשר פעמים שטבעו של הבן הוא (סוער ותוסס) "קפיצה ודילוג", הרי שיש לקחת גם טבע זה, ולכוונו למצוות ולעבודת ד'. והנה לנו כאן שציותה התורה שאדרבה, עתה המצוה היא ב"דילוג וקפיצה"! [ועוד י"ל בזה עפי"ד ספר החינוך מצוה תפה, ואכהמ"ל].

לקט מכתבי חיזוק

"להתחזק כל יום וכל שעה מחדש"

שלו' רב.

- - - והנה הפעם אדון בסוף מכתבך.

והנה אמרו: ראיתי בני עליה והן מועטים, ומאד קשה לדעת באמת איזהו מקום מושלם, וכבר נתברר כי שֵם של מקום אינו קובע, והנה כבר ידעת כי אני אין בכוחי להורות למעשה, ורק אם באמת יש לך ספק שקול, אפשר לשאול את גדולי הדור.

אמנם בינתיים: באמת העיקר כמ"ש להתחזק לא להתפעל מאף אחד, - - - ואם נופלים – כבר הראית את ה'ברכת פרץ' הנפלא, ומה יש להוסיף. וזה תמיד העבודה להתחזק ולהתחיל כל יום מחדש - - -

וכבר אמרתי שאיני מורה הוראות רק אפשר לשאול, ובינתיים צריך להתחזק כל יום וכל שעה מחדש, לא להשבר אף פעם מהעבר, ותמיד להתחיל בהתחדשות ומרץ נעורים [קל להגיד ולכתוב...], כי כחצים ביד גבור וכו', אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם. וכדאי להתחזק יחד עם עוד חבר טוב ולהחליט לא לשים לב לכלום חוץ מידיעת צור העולמים.

גנ"ן

- - - ואין גדלות בתורה ויראה נקנית ביום אחד, אבל ההתקדמות המסודרת בודאי תישא פירות בס"ד.

"צריך לדעת את כל בבא מציעא..."

[אלול תש"ן]

- - - עוד רגע קט אדבר, דהנה כרגע אנו במס' בבא מציעא, והנה צריך לדעת את כל בבא מציעא. והנה פרק איזהו נשך לא קשה מצד עצמו, אלא מצד שאין ידיעות יסודי-ות באמור שם. והנה אפילו אם נלמד עמ' 1 לשבוע, ג"כ עד ניסן בס"ד

אפשר כמעט לגמור את כל הפרק. וללמוד עמ' 1 בשבוע נצרך כמה דקות בלבד ביום.

- - - והנה אנו מתחילים בס"ד פרק איזהו נשך. ואני בל"נ כותב על העמ' הראשון כמה כללים לעזר. נמצא דעתה בקלות אפשר להתקדם בעמוד הראשון לע"ע.

וכמובן וכידוע לא כל מה שאני כותב הוא נכון, וגם לא הכל מוסכם, ויש דברים השנויים במחלוקת, ומ"מ אני כותב פתחים להבנת הפרק - - -

"ולמדתי אז שיעור חשוב..."

[חורף תש"ן]

- - - נזכרתי, פעם בשעת שיעור של ר' שמואל - שיעור יומי - העיר בחור בשם - - - בכתובות יח, ב דיוק מרש"י, איני זוכר בדיוק מה, והגר"ש כ"כ הדגיש כמה הוא נהנה בזה, ולמדתי אז שיעור חשוב מהגר"ש שעם כל גדלותו בתורה והמערכות הגדולות שחיבר, עד כמה נהנה מדיוק ברש"י.

לייקר כל הערה

[אלול תנש"א]

- - - אומרים שרא"ז מלצר זצ"ל חיבר את אבן האזל ע"י הערות קטנות שנצטברו במשך השנים לסימנים.

שאיפות

ניסן תשס"ב

- - - מזדמן לי לפגוש אנשים בלי 'שאיפות', ומסכת זו לא למדו כי לא היה בסדרי הכולל שלהם, ופרק זה היה בו חולה, וכו' וכו', ועוד נקראים אברכים חשובים! ומסוגלים לדבר רעיונות - - -

הגנן הזקן

לימוד סוגיות קשות

- - - לדעתי דוקא סוגיות קשות כאלו כדאי לחזור עליהם הרבה ולדעתם, וידוע שהם בחינת חשיבות ד'מת מצוה'.

הביאורים בדברי רבותינו הראשונים

צום העשירי יהפך לששון ולשמחה, בבי"א

- - - ובכלל לדעת מה התכונו הרמב"ם והראשונים איך אפשר לן לדעת, ואנו רק באים ליישב את הפסק שלהם לא מה הם סברו, וזכורני במקום אחד בגליונות חזו"א מעיר על הגר"ח למה הוצרך לכל דבריו הרי הרמב"ם בעצמו ביאר טעמו בתשובה לחכמי לוניל שהובא במפרשי הרמב"ם, וע"כ צ"ל דהגר"ח אינו מבאר מה סובר הרמב"ם, אלא לאיזה ביאור מתאים פסק הרמב"ם, וכמובן שאין כאן כללא ולא באתי אלא לעורר.

כל פטטיא דאורייתא טבין

- - - תכתוב לי דברים גם אם נראים לך כפלפולא, ומי זוטר מאי דאמרו: כל פטטיא דאורייתא טבין,

לדייק ולפלפל בדברי רבותינו האחרונים - קשירת כתרים

מרחשון תשנ"א

- - - ומה שדנת עוד אם יש לפלפל כ"כ בדברי הקצוה"ח, כיון שבלא"ה הביא הגמ' וכו', לא ידעתי מקום ספק בזה, שהנה אמרו במנחות כט: שהקב"ה קושר כתרים לאותיות, ומלבד הסודות שבזה ויעוי' רש"י שם, יל"פ דכתר הוא לשון מלכות וחשיבות, ויעוי' רש"י שפי' על התגין, ובא להראות שאות אינה סתם סימן, אלא יש משמעות לכל זוית לכל כיפוף וכו', והנה כל הפלפול הנפלא בדברי הב"ח והקצוה"ח הם קשירת כתר לכל פרט ולכל דקדוק, ונותן חשיבות לכל דבר, שאנו

מראים שאנו מבינים מי זה ה'ב"ח' ומי זה ה'קצוה"ח' שיש לדון בכל פרט ופרט שאמרו, ובפרט שעי"ז מתבארים כל הענינים הדק היטב ---

--- כמה 'קשירת כתר' יש כאן, כשהלימוד אינו שטחי - כמו של הרבה, לצערינו - ומדקדקים בכל אות ותיבה ---

הלומד ע"מ ללמד

יום ב', שבט ס"ג

ר' ישמעאל אומר: הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, ויש לנו "צ'יק" בטוח מר' ישמעאל, וא"צ לזה שום הוספות. אמנם נתברר לי כי אין זה רק הנהגה כללית 'ללמד' אלא אף באופן פרטי את מה שרוצה ללמד.

והייתי קרוב לסיום סדר קדשים עם --- ומאד רציתי ללמוד עמו אח"כ נדה, והתחלתי להכינה היטב, וכשסימתי עמו קדשים שאלתי: מה נמשיך? וענה: שבעצם רוצה להתחיל הש"ס מתחילה אבל מעדיף קודם 'נדה'...

ומגודל חשיבות ענין הרבצת התורה להשתלב במעבירי התורה בהמשך לפ"א מ"א דאבות, אני תמיד ממריץ ללמוד ע"מ ללמד, אלא שאין זה רק ללמוד עם משאלה, אלא ללמוד בפועל להכין כל דף עד שראוי ללמד, ואם ישאלו התלמידים כך אענה כך, וכמו"כ לא להשאיר ענינים פתוחים לברר 'בהזדמנות'.

תפילה

כסלו תשנ"ג

--- כידוע עיקר החיזוק בתפילה להרגיש שמדברים לנוכח, באשר מלא כל הארץ כבודו, ולא כאותם שחושבים שמתפללים למי שנמצא רחוק, בשמים, ואכמ"ל.

'ומה נפלא הדבר כי ביכולת האדם להשיח דאגותיו לפני אדון עולם ית' כאשר הוא משיח לרעהו, והמקום ב"ה מכנהו ילד שעשועים'... [חזו"א]

◇

[קיץ תש"ע]

- - - ודע יקירי כי כמו שבכל דבר צריך הדרכה, פשיטא שגם יצירת הקשר הנפשי עמו ית' בעי הדרכה, לכל המצבים העוברים בדרך - - -

חיזוק בערב מלחמת המפרץ

טבת תנש"א

- - - והנה בזמן כזה יש להשתדל כ"א כפי כוחו להשאר במנוחת הנפש, כי הפחד גורם לחוסר ריכוז, ואלו שמתרפים תמיד בלימוד יש לעוררם בזה"ז ע"י הסרת הטבעת- - -

וכתב מרן שליט"א בהקדמה לאבי עזרי נשים: ...אבל עיקר עבודת האדם בזה להתרומם מעל כל מפריע ומעל כל סיבה, ומתוך הצער ימציא לו האדם הרווחה ושיהיה לו ישוב הדעת וצילותא... עם ישראל הנתונים כיום בכ"מ שהם לחיתו טרף ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, אבל סו"ס הקב"ה מצילנו מידם... והעיקר אך ורק להתחזק ולעמוד בנסיון ...הכותב בדמע בירושלים הנתונה כיום במצור ובמצוק ...ומחדרים אימה... עכ"ל.

ובזמן כזה יש שכר גדול על כל היסח דעת מטרדות הזמן, כ"א כפי כוחו, ואין הקב"ה בא בטרוניא- - -

גנ"ן

"שלא תהיה קפידא על אי הופעתי..."

שלו"ר

סיבות יאלצו גופי להעדר כל אימת שלא תהיה קפידא על אי הופעתי. בין אם חוסר הקפידא מחמת שאין נ"מ בהופעתי, וזה רובא דרובא, ובין אם חוסר הקפידא מכח מדות תרומיות של בעלי השמחה.

ומרחוק אזכה שתהא "מִילתי אמורה" [תוס' חולין מט. מהירושלמי] ומברך אני מקרב לב: "מזל טוב" לחתן הבר מצוה ולכל המשפחה הכבודה ובראשם כת"ר.

ואומר דעתי: כי אמירת מז"ט לבני המשפחה, אינה רק צורת העברת הברכה לחתן עצמו, אלא כיון דמזל בני המשפחה קשור זב"ז כגל של אבנים, [ירושלמי בתוס' מו"ק כז: סוף העמ'], נמצא דשינוי מזלו לטובה של אחד משנה מזל כל בני המשפחה, ומאחלים שיקבע מזלו של כאו"א מהם לטובה - - -

פנינים \ עבודת ד׳

נשמה וגוף

א׳ שאל אותי פעם: האם אני מלאך או בהמה?!... כי לפעמים זה נראה כך ולפעמים כך... התשובה היא: שני הדברים נכונים! האדם גם מלאך וגם בהמה. ואי׳ בספד״צ פ״ד: ׳בימינא נשמתא קדישא, משמאלא נפש דבעירא׳.

הנשמה אכן צועקת ׳חולת אהבה אני׳, ואילו הגוף תאב לשניצל...

וזו המלחמה! יקח זמן והכל יסתדר.

הרוכב והסוס

להמחיש ולדמיין כל ׳התגברות׳ - כמו ׳לרכוב על הסוס׳.

משל לפרש שתופס ביער סוס פרא, ומרגילו להיות תחת שליטה, אולם הסוס משתולל, והפרש תופסו שוב ושוב, מפה ומשם, עד שסו״ס הסוס מוריד ראשו ו׳נכנע׳... וכך ב׳מלחמת היצר׳, כאשר הנשמה - הרוכב, והגוף - הסוס. [השוה: ׳יצרך יהי סוסך׳. רבי יהודה הלוי].

שלטון השכל

בצעירותי כשהיינו בחורים, היינו הולכים פעם בשבוע בארבע לפנות בקר לשמיעת ועדים מאברך ׳עובד׳ רציני, ופעם בא׳ מלילות החורף, באמצע דבריו כבה לפתע החשמל, אולם לא נשמע בקולו שום נדנוד... הכל המשיך רגיל, ורק כשסיים אמר: נו, נביא נרות.

כזו שליטה של המוח על הלב!

״ממ״ה״

בצעירותי הייתי הולך לטי״ש של האדמו״ר ר׳ משה מרדכי מלעלוב, (הסטייפלער היה מכנה אותו ׳הצדיק מלעלוב׳), ומפעם לפעם היה אומר בקול של

כיסופים: ׳ממ״ה׳ ׳ממ״ה׳, ולא הבנתי (הרי ׳מאמא׳ זה אמא, מה הוא נזכר באמו באמצע הטי״ש?!...). עד שהסבירו לי ש׳ממ״ה׳ זה ר״ת ׳מלך מלכי המלכים׳... [ההרגשה היתה שאמנם הוא כאן, עם כולם, אך בלב שלו הוא לא כאן, הוא עם ׳מלך מלכי המלכים׳].

לעבור ׳מלמעלה׳

שמעתי פעם משל נפלא: ג׳ונגל מלא חיות טורפות, ישנם שני אפשרויות לעבור אותו, אפשרות א׳ ללכת עם אקדח ולירות לכל כיוון, אך ישנה אפשרות אחרת, לעבור אותו מלמעלה במטוס...

וכך במלחמת היצר, צריך להתעלות ׳לעבור מלמעלה׳ ואז הכל מתגמד...

לנסוע הלאה

על היחס להפרעות וירידות רוחניות שבאמצע דרך העליה, למה״ד לאדם הנוסע בדרך ולפתע נטפלים ונדבקים אליו ׳זבובים׳, כמובן ינסה לשלחם מעל פניו, אך האם יעצור את נסיעתו ויעסוק ב׳זבובים׳?!...

כך צריך גם להיות היחס להפרעות אלו, ואינם אמורים להפסיק ולבטל את האדם מעליתו.

הלימוד מאופנים

שמעתי מהגרח״ב נבנצאל שליט״א מוסר השכל שיש ללמוד מאופנים! צריך כל הזמן לעבוד, ואם מפסיקים לרגע נופלים!... ושאם מרגישים שזה הולך ׳קל׳, סימן שנמצאים בירידה...

׳הילוכים׳

אמר לי נהג משאית של חמש עשרה טון, שבמשאית שלו יש 12 הילוכים! כי ככל שהמשאית יותר כבידה, הרי שעד שהיא מגיעה למהירות הרצויה צריך ללכת לאט לאט.

נראה לי שהגוף שלנו כבד יותר מחמש עשרה טון!... אך לא להתייאש, להתקדם לאט, להתחזק ולהתחדש!

'וסבבו בשוק הסופדים'

בקהלת (יב, ה) כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים.

צ"ב מדוע הספדים צריכים להיות 'בשוק'?!... אלא, כדי לומר ל'אנשי השוק': ראו מה נהיה בסוף עם האדם, וא"כ במה הנכם מעבירים את זמנכם בשוק...

לא 'עם כל הנשמה'

בספר 'רמתים צופים' (על תנד"א) מביא בשם רבי בונים מפשיסחא זצ"ל, שלפעמים האדם יכול להתגשם מכוס של מים!... ז"א שהתגשמות אינה תלויה 'בכמות' אלא 'באיכות', ואפי' אם ישתה מים בלבד, אך עם כל 'הנשמה' וההתלהבות, הוא יכול להתגשם! [רוצה לאכול 'שניצל'? תאכל, אבל לא עם 'כל הנשמה', תאכל עם 'החיך' לא עם הנשמה!].

סיפר לי פעם אדם שהיה בדרשת התעוררות, ובחזרתו נסע עם חבר, באמצע הדרך רעבו ונכנסו לחנות פלאפל, אולם הם אכלו את הפלאפל עם 'הנשמה', ולא רק עם הפה, וכל החיזוק שהיה לו מהדרשה עבר לו...

'בטל השמיר'

בגמ' (בסוף סוטה) כתוב שמשחרב בית המקדש בטל השמיר, יל"ב כי הרי לכל דבר בעולם המעשה יש שורש בעולמות הרוחניים, ופעם בזמן המקדש כשהיו רוצים לעורר את האדם, היו אומרים לו התעוררות קלה ומיד היה מתעורר, וכך גם בהשתלשלות בעולם הגשמי, שמיר - תולעת קטנה, אם היו מניחים אותה על אבן האבן מתפוצצת. ומשחרב ביהמ"ק 'בטל השמיר', כבר אין כזה דבר שיפוצץ אבן בקלות כ"כ, כי גם התעוררות רוחנית כבר קשה יותר...

ד' פרשיות

ד' פרשיות - י"ל בדרך רמז, שאלו הם ד' יסודות הנצרכים לעבודת ד':

'שקלים' - לדעת שלפעמים צריך להוציא כסף! [להשגת מעלות ברוחניות]. 'זכור' - לפעמים צריך לצאת ל'מלחמה' על הצלת ושמירת הרוחניות!... ו'פרה' - חוק, לדעת שלא כל דבר צריך להבין... ו'החודש' - 'התחדשות'.

'כזה ראה וקדש'

איתא דמשה רבינו ע"ה נתקשה על מולד הלבנה והראהו הקב"ה וא"ל כזה ראה וקדש. [ועי' בחי' מרן רי"ז הלוי לבאר במה נתקשה].

אפשר לומר עוד ע"ד הרמז, שמשה רבינו נתקשה מדוע לקדש החודש כשהלבנה קטנה כ"כ, ובקושי רואים אותה, ולא כאשר כבר גדולה יותר? וענה לו הקב"ה: 'הזה', דוקא את המעט את הקטן הזה צריך להחשיב, והוא לבסוף יגדל! כל דבר הכי קטן שוה הרבה! "כזה ראה וקדש".

עצות-תרופות חדשות

תמוז ס"ט

ראיתי דברים שכתב מוהרנ"ת, שהעצות שהועילו פעם, כבר לא מועילות היום. כי הסט"א (כוחות הטומאה) שרואים שיש עצות כנגדם, הם ממציאים תחבולות חדשות נגד הקדושה. - ונתבוננתי שהיות וכל מה שקורה בעולמות הרוחניים מתבטא - בהשתלשלות - גם בעולם המעשה, הנה רואים "חיידקים" שהומצאו כנגדם תרופות ואנטיביוטיקה, והרפואה אומרת שהחיידקים מתפתח בהם עמידות נגד התרופות, וצריך להמציא תרופות חדשות. והוא מקביל העולם -המעשה- להנ"ל.

בעבודת ד' - הלילה אחר היום

ידוע שבקדשים 'הלילה הולך אחר היום', [וברש"י זבחים נג, א מדב' לא יניח ממנו עד בקר. ולכאו' היינו דזהו דיקא יום ואח"כ לילה, ודעת הרש"ש (מעילה ה, א)

דיסודו ליתן ב' עונות, וע"ש היכ"ת דיהיה לילה ואח"כ יום].

ויל"פ ע"ד הרמז, ש'בקדשים' - בעבודת ד', הלילה הולך אחר היום, דהנה לילה זהו זמן הסתר, וכמ"ש להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (עי' ברכות יב, א), ואיתא מהבעש"ט [הובא בליקו"ה] שבעלי תשובה נותנים להם מן השמים הארות ואח"כ נוטלים מהם כדי שיעבדו מתוך הסתר פנים, [וכמו שהיה ביציא"מ], וכמו ילד קטן שבתחילה תומכים בו ואח"כ מניחים לו ללכת לבד. וא"כ בתחילה דיקא העבודה בגדר 'יום', באורות, ואח"כ בבחי' 'לילה', הלילה אחר היום!

'עד שתחפץ'

יש רמב"ן (בס' האמונה והבטחון פי"ט) בפי' הפסוק בשיר השירים (ג, ה) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ופי' עד שתחפץ, עד שתצא מן הכח אל הפועל, שההתעוררות צריכה 'שיהיה שם הדבר הראוי שיהא ההתעוררות באה על ידו', וזהו 'עד שתחפץ, שתעשה חפץ ע"י הסיבה ההיא', 'כלומר כלי'.

ז"א שבזמן שיש לאדם התעוררות של אהבה או יראה, צריך 'להפנימה', לכן שיעשה מצוה באותו זמן, ואז המצוה תהיה כלי לקבל את ההתעוררות. [ברגע שמרגיש התעוררות שיחליט החלטה (או שיחזור ע"ז שוב ושוב), או שילמד משהו, איזו סוגיא, ואח"כ כל פעם שיחזור לסוגיא הזו ירגיש את אותה ההתעוררות שהיתה לו].

סיסמאות

מומלץ לקחת פסוק, שבתקופה זו מרגישים שזה מחזק, ולשנן לעצמו 'עשרות פעמים'... ולהשתמש בו כסיסמא. (לדוגמא (משלי כט, כה): 'חרדת אדם יתן מוקש, ובוטח בד' ישוגב').

היצה"ר - זקן וכסיל

'אל תהיו זקנים' [בשם מוהר"ן מברסלב]. כלומר יכולת להתחדש בכל יום מחדש!

רבי עקיבא!

מבהיל להתבונן (כפי הניתן לנו) ברבי עקיבא! עשרים וארבע אלף תלמידים נפטרו לו... ׳והיה העולם שמם׳, עד שבא אצל ה׳ תלמידיו שבדרום, ומהם העמיד שוב את התורה.

כיצד ילוד אשה שלא מתייאש כשעולמו הרוחני חרב עליו כך!... ומתחיל מחדש!

להסתכל ׳בתמונות׳

להזכר בימים של ההתעלות, זה נותן כח! [עי׳ ליקוטי מוהר״ן סי׳ רכב]. כמו שרואים למשל שאחרי החתונה מסתכלים בתמונות של החתונה.

[בלעלוב כמה שבועות אחרי פורים, היה הרבי אומר בטיש בליל שבת להביא מהדג של פורים, ואחרי פסח - מצות. ואולי היתה בזה כונה אחרת, שחפץ של מצוה יש בו המשכה רוחנית. וע״ע בס׳ המדות (ע׳ פחד) שלהחזיק הושענא חבוטה זו סגולה לבטל פחד].

עיקר המסורת עוברת ע״י אנשים שלא חוששים לומר: טעיתי

- - - לדידי עצם הענין שאם לאדם נראה שטעה במה שהשריש, עליו לתקן זאת בלא פחד, והיא מעלה. ועיקר המסורת עוברת ע״י אנשים שלא חוששים לומר: טעיתי- - - (מכתב כסלו תשס״ז)

המסירות העצומה בדקדוק העברת המסורת (רשימות)

בענין התועים אחר כיתות ומשיחיים וכו׳, אשר תימה איך ינצל מזה מי ששייך לכיתתם והוא באמת שלם. ואולם מסתבר דמי שבאמת לבו שלם ומדותיו משתדל לתקנם באמת ניצול וי-ודע האמת, ומסתמא יש לו סיעתא דשמיא בזה. ואדרבה כל הכיתות הם לכאו׳ בירורים להבדיל לחוד את אלו.

ובאמת כ"ז מבואר באגרת תימן (עמ' ב ט"ד סוה"ע) נסיון ובחינה וכו', ושלא יחזיקו בדעת האמת בעתות כאלו אלא וכו'.

ובאמת הוא הנהגה נפלאה לברר אלו שאינם שלמים בליבם ובדעותיהם, וכ"ז נעשה ע"י מיני רעיונות משונים, ציונות וכו', שמיד מתברר אלו הנוהים מה עיקר דעתם וליבם.

◇

לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה [קידושין ל.]. מבואר בזה המסירות העצומה בדקדוק העברת המסורת והתוה"ק שלא יחסר ולא יותיר.

מכתב תנחומים

בס"ד

עש"ק פר' בשלח תשפ"א

כבי' הרבנית גוטסנדה תליט"א, והבנים החשובים שליט"א

הייתי כנדהם בהגיע אלי הבשורה המרה, לא האמנתי למשמע אוזני...

גדולה היא האבידה ואין לה תמורה...יה"ר שהשם הטוב יכפר בעדנו, ירפא שוד ושבר, ולא נדע עוד צער.

לצערי בגוק העיתים נבצר ממני לבוא לנחם בגופי... אבל כתבתי לעצמי קצת לכרונות שחרותים במוחי, ואותם בטח הייתי מגכיר בבואי לנחם, מאשר גכיתי במשק שנים לשמוע שיעורים כסדרם מהרב גצ"ל, מכיר אני את מקומי... בענין, בקושי ראיתי קצה של י'... בטח יבואו אחרים גדולים וטובים ממני ויספרו לדור... למען נלמד ממעשיו...

*

תחילה הכרותי עם הרב גצ"ל, היתה בתחילת שנת תש"ס הייתי בחור כבן שמונה עשרה, עברתי מישיבת פונביגי' לישיבת... בקרית ספר ל"חיגוק". יום אחד אבי אמר לי, יש יהודי ת"ח שכדאי לך מאוד ללמוד איתו, הוא נתן לי את מספר הטלפון ואמר לי להתקשר אליו, ותבקש ממנו לקבוע איתו חברותא, והוסיף כדאי שגה יהיה לימוד יומיומי.

התקשרתי אליו, הגתי את עצמי כבנו של אבי שליט"א, וביקשתי שאני מעוניין ללמוד איתו בחברותא, הרב מיד אמר לי בענוותנותו הגדולה מה יהודי "פשוט" כמוני יכול להוסיף לבחור שהגיע מפונביגי'... וכך ניסה לדחות אותי, אבל אני התעקשתי ואמרתי, אם אבא שלי אמר שכדאי לי, אני בטוח שאכן זה כך, לבסוף אמר לי הוא תיכנס אלי מחר ונראה מה לעשות.

למחרת בבהריים הלכתי אליו, נכנסתי לחדר לימודו, ואז הוא אמר לי כך, קביעות בעיון כל יום אני לא יכול, אולי רק ביום שישי, אבל אם אתה רוצה לעשות קביעות יומיומית "לעבור על הש"ס" אני יכול, ואז הוסיף כדרך אגב, "עברת על הש"ס כבר"? כאומר, מגוחה ממך שבטח כבר עשית את זה, אולי אתה

רוצה עוד פעם... איך הבנתי שיש לי עסק עם יהודי בעל מושגים גבוהים, אבל עדיין לא ידעתי כמה.

היות וחוקה עלי הוראת אבי לקבוע לימוד כל יום, עניתי לו שאשאח לעבור על הש"ס. ואז הוא שאל אותי אם אני מעוניין להתחיל בברכות, או שבעלל שעדיין לא עברתי על הש"ס אעדיף להתחיל בסדר קדשים. ומיד הוא הוסיף אתה לא חייב לענות לי עכשיו, תחשוב על זה, נתחיל ביום ראשון בצהריים ואז תודיע לי.

ביום ראשון באתי בשעה היעודה, ואמרתי שאני מעוניין להתחיל בקדשים, (ראיתי בספרים שיש ענין ללמוד סדר קדשים בגיל צעיר בשביל שיהיה גירסא דינקותא...), הוא מיד הוציא שתי גמרות מהארון, פתחנו את הגמרא, ואז הוא אמר לי אנחנו נלמד גמרא בלי רש"י ותוס' ומפעם לפעם אני יגיד לך מההערות שרשם אצלי בדף הגמ'.

הוא התחיל לקרוא את המשנה במהירות ללא שום הסבר, וחשבו עיניי... בפעם הראשונה נתקלתי במי שקורא את הגמ' כאילו זה היה איזה ספר קריאה קל שהוא מכיר מצויין... הוא קרא מהר והתחיל את הגמ', בקושי הוסיף מילת הסבר מפעם לפעם, ואני ניסיתי לעקוב אחריו... באמצע הגמ' שאלתי אותו איזה שאלה שמאנה הבין כנראה שלא הבנתי את המשנה, ואז אני זוכר שהסתכל אלי במבט תמה, ושאל מה לא למדת את המשניות בחיידר??

וכך ביום הראשון הספקנו בשלשת רבעי שעה עד דף ג: בתוספת קצת הערות מדברי האחרונים.

יצאתי מהבית והבנתי שאני צריך להכין את הלימוד... ומאז כל יום הייתי מכין במשך עשרים דקות. ואח"כ היינו לומדים במאוצע דף ורבע בתוספת ה"רייד", ולאחמ"כ הייתי חוזר על זה, אחרי כמה ימים אמרתי לו שיש לי בעיה שאני רוצה לראות את דברי האחרונים בפנים, ואני לא יודע היכן למצוא אותם. ומאז הוא התחיל כל שבוע לכתוב לי את כל המראה מקומות... לאחר מכן, כנראה שהוא ראה שאני משקיע בזה ולכן לאט לאט התחיל לומר לי יותר ויותר ממה שהיה רשום אצלו כל הנידונים החשובים בכל דף, והיה מראה לי היכן יש יסודות חשובים בתוס' ובדו', וכך לאחר כשלש וחצי חודשים סיימנו את כל גבחים עם רוב הנידונים, כולל ר' חיים, חצו"א, חי' הגרי"ז ומנחת אברהם וכו'.

חצי שנה לאחר מכן, כבר סיימנו מנחות וחצי מסכת חולין, קיבלתי מושגים חדשים, כמה אפשר להשיג בזמן מנוחת הצהריים... ואז חזרתי לחודש לישיבת פונביז' ומלימוד עבר לימי שישי, וכך זה נשאר גם כשחזרתי בחזרה לישיבת... היינו לומדים כל יום שישי בערב כשעתיים ורבע, כל שבוע בערב שתיים וחצי דפים עם כל ה"רייד", וכך למדנו את כל סדר קדשים.

לאחר מכן המשכנו מסכת נידה, ואז הוא אמר לי שצריך ללמוד גם את הירושלמי, כיוון שבמקביל לבבלי צריך ללמוד גם את הירושלמי על אותם דפים...[כהקדמה נתן לי דף עם כללים שאסף במשך השנים מספרים שונים ללמוד הירושלמי], וכך למדנו גם מסכת עירובין וב"ק.

לאחמ"כ הלימוד הפסיק לכמה שנים, ואז בבקשתי ממנו שאני מעוניין ללמוד סדר טהרות, והספקנו ללמוד ב"ה במעט את כל סדר טהרות. סדר הלימוד היה משנה עם רע"ב ותו"ט, במסכתות אהלות ומקואות היה לו חומר רב ולמדנו אותם בעיון, לאחר מכן למדנו את המשניות עם השיעורים של הרב גרבוז (ספר "משנה טהרות").

במשך השנים ראיתי מפעם לפעם שיש לו בארון ספרי קבלה, וגם לעיתים היה מביא איזה מובאה מספרי האר"י... ולכן לקראת סוף סדר טהרות בקשתי ממנו אם יואיל ללמדני גם קבלה, הוא אמר לי שיחשוב על זה ונראה... שבוע לאחר מכן הוא אמר לי שהוא מוכן ללמוד אותי בתנאי כמובן שלא אספר לאף אחד, וכך בתחילת הלימוד נלמד קצת משניות טהרות, כדי שאם ישאלו אותי אוכל לומר שאנחנו לומדים טהרות, ואח"כ נלמד קצת מושגים בקבלה, וכך התחלנו ללמוד שערי רמח"ל, ומיד היה ניכר שהוא שולט היטב בכל החומר מכל הסוגים...

לאחר תקופה קצרה הוא אמר שנחזור ללימוד הרגיל כיוון שלא מרשים לו מן השמיים ללמד קבלה, ולא הסביר למה, אולי בהמשך נחזור הוא אמר. ואכן לאחר שעבר חג השבועות הוא אמר לי שנחזור ללמוד.

א. ענותנותו היתה נוראה, הוא היה מתבטל לכל אחד, והיה לומד בכל הספרים של כל ראשי הישיבות או אברכים חשובים, והיה מצטט את כולם אפי' אם היו צעירים ממנו בעשרות שנים בהתבטלות מוחלטת. ותמיד היה אומר, מי אני... אני

רק מראה מקום וכו׳.

אם רק הייתי פותח את הפה, הוא איך היה מקשיב בהתלהבות, כן... כן... מה אתה אומר... כאילו רק מה שאני אומר חשוב, ואיך מתפעל ומשבח, ואם לה מצא חן בעיניו היה איך כותב את הדברים בשמי, וכפי ששמעתי כן היה גם בליאוך עם אחרים, שתמיד רק רצה לשמוע מה יש לאחרים לחדש לו, ולא פעם לא היה חשוב בעיניו מה שהוא חידש.

בכל אופן ראיתי לפעמים שלא כל דבר היה אומר אלא היה "מסנן" דברים, הוא יכל לומר מה שכתוב בספר פלוני לה נשגב מאני... או לה מעבר לראה שלי... וכדו׳.

ב. אהבת התורה שלו היתה מדהימה במיוחד, כל סברא טובה שהייתי אומר איך היתה נהרא של שמחה מתפשטת על פניו, והיה משבח ואומר לי כלאת סברה טובה כדאי לך להגיד את לת"ח פלוני או אלמוני וכדו׳, ותמיד ראיתי איך הוא באמת שמח שמחה גדולה בכל חידוש, אין ספק שלה דירבן אותי הרבה, כמעט ולא רואים ת"ח שכשומעים חידוש או הבנה טובה בגמ׳ מאחרים מתלהבים מלה מאם כאילו לה אילה מציאה גדולה, [יש שמתלהבים מאילה ורט טוב, אבל הוא היה מתלהב מכל אילה תוספת הבנה או חידוש, בראה שלא ראיתי דבר כלה בשום מקום].

ג. בעצוותנותו, בהחרותי ביקש מאני שאמחול לו שהיה צריך לקום כשאני נכנס...

לאחר נשואיי התחיל לקום מעט כל פעם, וכשמחיתי בו ואמרתי שלא צריך ואני מוחל כמובן וכו׳, אמר לי שאחרי החתונה לה כבר אחרת...

ד. כשסיימנו מסכת גבחים הוא אמר לי להגמין כעשרה בחורים מהישיבה לעשות סיום, ושאגמין גם את ראש הישיבה הגרש"ב דויטש שליט"א, וכמובן שאכין דרשה. עשיתי כדבריו, אני לוכר שבדרק כשהלכנו אליו אמר לי רה"י, שהוא מקנא בו שכך הוא ישב ולומד בביתו כ"כ הרבה שנים, וכשאמרתי לו, אבל רה"י מלמד תלמידים ועושה כך וכך וכו׳, נגש בי ואמר לי מה אתה מדבר, לא כל אחד מוגל לשבת בחדר כל הגמן ולגלמוד ולגלמוד.

הגענו לסיום, חיכתה לנו סעודה דשינה כסעודת שלמה בשעתו, בשר ודגים וכו׳, שלש מנות, והוא עמד עלינו כל הסעודה ושירת אותנו הכניס את האוכל והוציא, הוא עצמו לא אכל ואמר שכבר נטל ידיים קודם לכן, כל הסעודה עברה בסוג של חרדת קודש, ללא דיבורי בטלה, בלעל שגם לא הספקנו מרוב המהירות...

וכך זה חזר על עצמו כל מסכת שסיימנו, סעודה שלימה בשפע רב וכו׳.

אחרי החתונה גם כן עשינו סיום פעם אחת, והקשתי שגם אשתי תגיע, אבל הוא לא הסכים, הבנתי שהוא לא מכניס נשים לביתו, רק הרבנית התקשרה אליה באמצע ה"סיום" כדי שתשאר בטלפון את הסיום.

ה. אני זוכר גם שכשלמדנו באיזה מקום בנושא מכירת יוסף, הוא התחיל לבכות...

ו. כשלמדנו מסכת מקואות שיתף אותי ברצונו לבנות מקוה בביתו.

ז. כמדומה שאף פעם לא ביטל את הקביעות, ושמעתי גם שפעם יצא באמצע ברית של נכד כדי שלא לאחר לשימוש.

ח. אמר לי פעם שצריק לחשוב מה אני מעוניין להיות, ר"מ או דיין וכדו׳ ולפי"ז לכוון את הלימוד שלי.

ט. היה ניכר פעמים רבות שיודע ש"ס משניות בע"פ, וכשלא זכר בדיוק היה חוזר בראשו כנראה מתחילת פרק או משהו כזה עד שהיה מגיע לנקטע הנדרש ונזכר.

כשהיה מחפש איזה דבר והיה מוצא, איך הודה לה׳ והוסיף "ואל תטשני לנצח".

י. הראה לי פעם חוברות של ציורים והמחשות שהכין ללימוד עמם בנוי לגבי האופנים שאפשר לטלטל מפתח של בלת מתי מותר ומתי אסור, ועברנו ע"ז ביחד.

יא. לפעמים באמצע הלימוד היה שותה קפה, והיה מחכה שיתקרר קצת ושותה שיעור רביעית בב"א ומברק ברכה אחרונה.

יב. סיפר לי אאמו"ר שליט"א, שכבר בבחרותו בחדר בישיבה היתה תלויה על הקיר מודעת אבל עם שמו עליה כדי להזכיר לו יום המיתה.

תמיד היה ניכר, שפרק מע"ע עוף חשבונות הרבים לא התחשב כלל בכל סדר החיים הרגיל אצל כולם, למעשה הוא חי בעולם אחר, עולם של אמת שבו כל

רצץ חשוב וצריק לנצל לדברים החשובים באמת. לא הגיע לחתונה שלי, וכשהגמנתי אותו, התנצל ואמר "קשה לי לעזוב את הדי אמות שלי".

יג. שמעתי שכשבביהכ"נ יוצאי פונביץ' התחילו לתת לו שלישי, עזב את המקום והלך להתפלל בביכ"נ ספרדי, אבל לא עזר לו וגם שם התחילו לתת לו עליות... והיתה תקופה שהביא לי כמה פעמים באמצע הלימוד מספר הלי סת"מ ואמר לי שהוא שם לב שבכל פעם שהוא מקבל עליה יש איזה שאלה באותיות של הספר תורה, ולכן הוא צריק ללמוד את ההלכות...

*

לפני הרבה שנים, אמר לי פעם בסוף הלימוד, "אולי תוציא ספר מכל מה שלמדנו... אני כבר אורג מעוגות...".

אם יתארגנו להוציא מחידושי תורתו לאור, כי רבים הם, אשמח להשתתף בזה... ובטח להביא את כל החומר שיש אצלי [מראה מקומות על כל סדר קדשים ומס' אהלות ומקוואות, וצוד], אולם במדומה שרוב החומר השאיר אצלו הרמתק.